

**FÖRVALTNINGSRÄTTEN
I LULEÅ**

DOM
2017-11-27
Meddelad i Luleå

Mål nr
2437-17

KLAGANDE

1. Jaktkritikerna, 802441-4370

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

2. Jägareförbundet Värmland, 873200-3523
Strågatan 3
653 43 Karlstad

3. Jägarnas Riksförbund Värmland, 802489-5487
Saltsjögatan 15
151 71 Södertälje

4. Naturskyddsföreningen i Värmland, 873201-3530
Verkstadsgatan 1
652 19 Karlstad

5. Svenska Rovdjursföreningen, 883202-3264
Masthamnen
116 30 Stockholm

MOTPART

Länsstyrelsen i Värmlands län
651 86 Karlstad

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Värmlands läns beslut den 28 september 2017,
dnr 218-6968-2017 (se bilaga 1)

SAKEN

Licensjakt på varg enligt jaktförordningen (1987:905)

FÖRVALTNINGSRÄTTENS AVGÖRANDE

Förvaltningsrätten avslår överklagandena.

Dok.Id 93866

Postadress
Box 849
971 26 Luleå

Besöksadress
Skeppsbrogatan 43

Telefon
0920-29 54 90
E-post: forvaltningsrattenilulea@dom.se
www.domstol.se/forvaltningsratt

Telefax
0920-22 04 59

Expeditionstid
måndag–fredag
08:00–16:00

BAKGRUND

Länsstyrelsen i Värmlands län har beslutat om licensjakt av högst sex stycken vargar inom ett anvisat område. I beslutet anges att jakten får bedrivas under tiden 2 januari 2018 till och med den 15 februari 2018, eller till dess att länsstyrelsen avlyser jakten.

Beslutet förenades med bl.a. följande villkor:

- Länsstyrelsen beslutar med stöd av 21 § jaktförordningen att sökning efter vargspår får ske med hjälp av motordrivet fordon, men endast på allmän eller enskild väg. Den som söker efter spår från motorfordon får inte skjuta, förfölja, eller genskjuta varg från fordonet. Sökning efter vargspår får utföras utan att jaktledaren registrerar sig i jaktregistret och hos länsstyrelsen. Spårning får utföras från och med beslutad jaktstart till och med jaktens slut i syfte att fastställa djurens ungefärliga vistelseplats.
- Länsstyrelsen erinrar om att jakten ska bedrivas med god jaktetik och att all hundanvändning ska präglas av detta. Länsstyrelsen rekommenderar att högst tre hundar som förföljer en och samma varg används samtidigt. Skälen för beslutet framgår av bilaga 1.

PARTERNAS INSTÄLLNING**Vad Jaktkritikerna anför**

Jaktkritikerna har yrkat att beslutet ska upphävas och anför i huvudsak följande. Antalet vargar i Sverige uppnår inte gynnsam bevarandestatus vilket är en förutsättning för att tillåta jakt. Om den svenska vargstammen uppgår till 370 vargar eller fler behöver minst en ny immigrant från östligare populationer reproducera sig i den skandinaviska vargpopulationen per varggeneration (Naturvårdsverkets förvaltningsplan). Naturvårdsverket skriver vidare att om stammen ligger nära 270 individer behövs minst två nya reproducerande immigranter per fem års period. Beräkningen av antalet vargar är fel-

aktig eftersom inventeringen inkluderar djur och revir som redan utplånats i 2017 års licensjakt. Det verkliga antalet vargar som beslutet grundar sig på är lägre än vad som anges i beslutet. Av propositionen en hållbar rovdjursförvaltning framgår att år 2013 hade de stora rovdjuren en gynnsam bevarandestatus och att den ska behållas.

Delmål har satts upp i Naturvårdsverkets nationella förvaltningsplan för varg 2014 – 2019 varav ett avser att uppnå och behålla gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket har utifrån forskning uttalat att referensvärdet för gynnsam bevarandestatus ska sättas till 300 vargar. Även Högsta förvaltningsdomstolen har fastslagit referensvärdet till 300 vargar år 2016. Av den reproduktion som skett år 2016 finns inga valpar kvar och den invandrade hanen är borta. Inavelsgraden är densamma som för fem år sedan.

I beräkningen 355 vargindivider inräknas döda vargar som enligt inventeringsrapport uppgår till 44 stycken. En licensjakt om 22 vargar medför att antalet vargar är mycket nära miniminivån. Antalet vargar i Sverige är beräknat utifrån omräkningsfaktor tio och en ny omräkningsfaktor om åtta utreds nu av Naturvårdsverket. Med en ny omräkningsfaktor om åtta är antalet vargar i Sverige under gynnsam bevarandestatus. Till överklagandet bifogas bilagor bl.a. i form av inventeringsresultat, nationell förvaltningsplan.

Vad Jägarförbundet Värmland anför

Jägarförbundet Värmland (Jägarförbundet) yrkar att licensjakten ska utökas till att omfatta ytterligare två vargrevir, Glaskogen och Jangen varvid beslutet bör omfatta samtliga vargar i reviren. Jägarförbundet anför i huvudsak följande. Vargen har uppnått gynnsam bevarandestatus och antalet vargar överstiger det av riksdagen beslutade referensvärdet om 270 vargar. Riksdagen har även i propositionen ”En hållbar rovdjurspolitik” beslutat att vargstammens koncentration ska minskas där den är som tätast. Värmland pekades ut som ett av de län där koncentrationen var som störst. Tätheten av

varg har dock inte minskat i Värmlands län. Vintern 2012/ 2013 berördes länet av 19,5 vargrevir och vintern 2016/ 2017 av 18,8. De licensjakter som tidigare beslutats har således inte varit tillräckliga för att på allvar minska koncentrationen av varg. Den av länsstyrelsen beslutade licensjakten om sex vargar kommer inte att leda till att vargstammen i länet minskar utan sannolikt kommer ökningen av vargstammen att fortsätta.

Inventeringsresultaten vintern 2016/2017 visar på 355 stycken vargar därefter har årets valpkullar fötts. Numera bedöms vargarna göra ett större uttag ur älgstammen än jägarna. Det är oacceptabelt att en djurart kan tillåtas ha en så stor påverkan. Jangenreviret ligger i ett område där det funnits varg i många år och där möjligheten till älgjakt varit kraftigt begränsad till följd av vargarnas påverkan. Reviret gränsar även till Vimyren där licensjakt beviljats. Med ett sammanhängande jaktområde ökar möjligheten att fälla samtliga vargar inom reviren. Glaskogsreviret är ett av länets västligaste revir och har inte berörts av tidigare års licensjakter. Reviret gränsar inte mot något revir där det bedöms finnas genetiskt viktig varg. Av Högsta förvaltningsdomstolens avgörande 2016 framgår att licensjakt kan beviljas så länge den gynnsamma bevarandestatusen inte hotas.

Vad Jägarnas Riksförbund anför

Jägarnas Riksförbund (JRF) yrkar att beslutet om licensjakt ska utökas till att omfatta 63 vargar som ska få fällas i Värmlands län. JRF anför i huvudsak följande. Jakten syftar till att minska problemen som vargen orsakar och öka acceptansen för varg utan att ske på bekostnad av den gynnsamma bevarandestatusen. Föregående års inventering visade att det fanns 355 vargar medan årets viltinventering tyder på uppåt 350 vargar i Sverige. Det faktiska antalet vargar förefaller större än vad de traditionella inventeringarna visat. Det är osannolikt att spillning från varje enskild varg har återfunnits i respektive revir. Naturvårdsverkets tolkning att det krävs minst 300 vargar i Sverige går längre än det av riksdagen beslutade målet om 170-270 vargar.

Licensjakten bör i vart fall syfta till att uppnå detta mål om 170-270 vargar. En ökande vargpopulation leder till ökade tamdjursangrepp. En växande vargpopulation som sprider sig till nya områden leder till minskad acceptans för varg och ökade skador. En omfattande vargjakt kommer leda till att vargarnas skygghet ökar. Vargar som uppvisar ett oskyggt beteende utsätts för ett högre jakttryck. De vargar som har en naturlig skygghet kommer finnas kvar i större omfattning och sprida beteendet vidare i vargpopulationen. Skyddsjakt kan medföra att fler djur av en viss art skjuts än vad som var tanken från början och det måste få vara tillåtet.

Vad Naturskyddsföreningen i Värmland anför

Naturskyddsföreningen i Värmland (NFV) yrkar i första hand att beslutet om licensjakt upphävs samt att förvaltningsrätten meddelar inhibition av beslutet för det fall målet inte är avgjort innan den 1 december 2017.

I andra hand yrkas att förvaltningsrätten beslutar om tilläggsvillkor innebärande att hund som förföljer varg ska vara bandad, alternativt,

- om det kan säkerställas att jakthunden inte springer så fort att vargen utsätts för onödig påfrestning och om det kan säkerställas att jakten inte leder till direkt konfrontation mellan hund och varg kan,
- Antalet lösspringande jakthundar begränsas till en jakthund som förföljer vargen.
- Att undantaget från förbudet i 31 § jaktlagen mot användning av motorfordon upphävs.

NFV anför i huvudsak följande. Av Högsta förvaltningsdomstolens avgörande den 30 december 2016 framgår att Naturvårdsverkets bedömning att minst 300 vargar behövs för att vargen ska anses ha uppnått gynnsam bevarandestatus i Sverige. De preliminära resultaten från av DNA insamlingen indikerar att vargstammen inte nådde upp till gynnsam bevarandestatus år 2017. Av DNA insamlingen samt med beaktande av redan döda vargar upp-

går antalet vargar i Sverige till mellan 272-280 stycken. Siffror över antalet vargar inkluderar revir som delas med Norge. Det framgår inte hur många av de kända döda vargarna som kan hänföras till Sverige respektive Norge. Oaktat detta är antalet levande vargar under referensvärdet om 300 djur. Vargstammen minskade under åren 2015/2016 och har inte återhämtat sig sedan dess. Begränsningen av vargens utbredningsområde till mellersta Sverige är inte förenligt med vargens gynnsamma bevarandestatus. Skydds jakt är en annan lämpligare lösning än licensjakt.

Villkoren i beslutet öppnar upp för oetiskt användande av jakthundar som inte är förenligt med jaktlagen och jaktförordningen. Jakt med hund ska bedrivas på sådant sätt att viltet inte utsätts för onödigt lidande. För det fall jakten inte förbjuds bör beslutet förenas med villkor enligt yrkandet.

Länsstyrelsens beslut om undantag från förbudet att använda motorfordon har tagits in som villkor i syfte att söka efter spår av varg. Länsstyrelsen har inte visat att undantagen från detta förbud är uppfyllda.

Vad Svenska Rovdjursföreningen anför

Svenska Rovdjursföreningen (Rovdjurföreningen) yrkar i första hand att beslutet upphävs samt att förvaltningsrätten meddelar inhibition av beslutet om målet inte är avgjort innan den 1 december 2017.

I andra hand, för det fall att beslutet inte upphävs, yrkas att tillägsvillkor beslutas på följande sätt:

- att hund som används för att spåra varg ska vara bandad, alternativt.
- om det kan säkerställas att jakthunden inte springer så fort att vargen utsätts för onödig påfrestning och om det kan säkerställas att jakten inte leder till direkt konfrontation mellan hund och varg kan,
- Antalet lösspringande jakthundar begränsas till en jakthund som förföljer vargen.

– Att undantaget från förbudet i 31 § jaktlagen mot användning av motorfordon upphävs.

Rovdjursföreningen anför i huvudsak följande. Av Högsta förvaltningsdomstolens avgörande den 30 december 2016 framgår att Naturvårdsverkets bedömning att minst 300 vargar behövs för att vargen ska anses ha uppnått gynnsam bevarandestatus i Sverige. Det är viktigt att veta när på året populationsstorleken ska mätas för att kunna jämföras med referensvärdet 300 djur.

En siffra som innefattar redan döda vargar kan inte jämföras med referensvärdet för gynnsam bevarandestatus eftersom ett referensvärde avser antalet levande vargar. Det är populationsstorleken precis före föryngring (födda valpkullar) som ska jämföras med referensvärdet för att bedöma om vargen har gynnsam bevarandestatus. Omräkningsfaktorn tio är svagt underbyggd och är baserad på data från endast tre år. Efter ett vargforskningsprojekt har en ny omräkningsfaktor om 7,67 eller åtta presenterats. Med den nya omräkningsfaktorn uppgår antalet vargar i Sverige till 257 stycken. Under perioden 1 oktober 2016 till den 30 april 2017 hittades DNA från högst 332 vargar varav 52 stycken är konstaterat döda. Antalet vargar som levde vid periodens slut uppgick alltså till högst 280 stycken.

Från inventeringssäsongen 2014/15 till inventeringssäsongen 2015/16 har en kraftig minskning skett av vargstammen och vargstammen har ännu inte återhämtat sig från minskningen. Vid en jämförelse med Finland kan anges att vargen inte längre får skjutas där med anledning av art- och habitatdirektivet eftersom stammen minskat. Detsamma borde gälla för Sveriges del. Jakt ökar inte acceptansen för varg vilket framgår av två vetenskapliga studier som publicerats under år 2016.

Eftersom ett genflöde inte skett under mer än sju år före år 2016 kommer det under fem varggenerationer under det närmaste århundradet att behövas minst två reproduktioner mellan nya invandrade vargar som inte är besläktade med varandra.

Länsstyrelsen har även angett att skyddsjakt är mycket resurskrävande och inte får användas i populationsreglerande syfte. Rovdjursföreningen vill poängtera att jakt på varg i syfte att reglera populationen saknar lagstöd i synnerhet när stammen inte når upp till gynnsam bevarandestatus. Vargen kan inte anses ha gynnsam bevarandestatus så länge artens utbredning är begränsad till mellersta Sverige.

Villkor om användning av jakthund

Jakt med flertalet lösspringande hundar strider mot 27 § jaktlagen där det framgår att djuren inte ska utsättas för onödigt lidande samt jaktförordningen där det framgår att viltet inte ska utsättas för onödiga påfrestningar. För det fall licensjakten inte stoppas helt bör den kompletteras med villkor som begränsar användandet av hund enligt yrkandet.

Villkor avseende motorfordon

Länsstyrelsens beslut om undantag enligt 21 § jaktförordningen från förbudet att använda motorfordon enligt 31 § jaktlagen har medgetts för att söka efter spår från varg. Länsstyrelsen har inte visat att undantaget är uppfyllt särskilt vad gäller om undantaget behövs för genomförandet av licensjakt.

Vad Länsstyrelsen anför

Länsstyrelsen vidhåller sitt beslut.

RÄTTSLIG REGLERING*Bestämmelse*

Av 23 c § jaktförordningen framgår att förutsättningen för att licensjakt efter bl.a. varg ska kunna tillåtas, är att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammarnas storlek och sammansättning samt ske selektivt och under strängt kontrollerade former. Bestämmelsen i 23 c § jaktförordningen ska tolkas mot bakgrund av motsvarande bestämmelser i rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (art- och habitatdirektivet).

Praxis

I Högsta förvaltningsdomstolens avgörande HFD 2016 ref. 89 prövades frågan om förutsättningar för licensjakt efter varg. Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade i avgörandet att Länsstyrelsen i Värmlands län hade haft fog för sina beslut om licensjakt efter varg 2016. (Avgörandet kommer att redogöras för under respektive underrubrik, förvaltningsrättens anmärkning).

EU-domstolen har i dom den 14 juni 2007 i mål C-342/05 (Europeiska kommissionen mot Finland) uttalat att undantagsbestämmelserna i artikel 16.1 i direktivet ska tolkas restriktivt och att den myndighet som fattat beslutet har bevisbördan för att nödvändiga förutsättningar föreligger för varje undantag. Medlemsstaterna ska säkerställa att varje åtgärd som påverkar skyddade arter endast tillåts genom beslut som är noggrant och tillräckligt motiverade och som hänvisar till de skäl, villkor och krav som anges i artikel 16.1 i direktivet.

Av den allmänt tillämpliga proportionalitetsprincipen, som också slagits fast av EU-domstolen inom artskyddsområdet (se dom i mål C-76/08, Europeiska kommissionen mot Malta), följer att det undantag från skyddssystemet som en medlemsstat har för avsikt att göra, ska stå i proportion till de behov som motiverar undantaget.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Försvåras upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus?

Naturvårdsverket har tidigare fastställt referensvärdet för vargens populationsstorlek till 270 individer (NV-09661-12). Av nationell förvaltningsplan för varg för förvaltningsperioden 2014 – 2019 (justerad januari 2016, förvaltningsrättens anmärkning) anges dock att vargförvaltningen, för att vara adaptiv, utgår från det nya vetenskapliga kunskapsläget som säger att 300 vargar utgör den lägsta möjliga nivån för gynnsam bevarandestatus i Sverige.

Det sedan tidigare beslutade referensvärdet på 270 vargar kommer dock formellt att ändras först i samband med nästa rapportering enligt Artikel 17 till EU år 2019. Av HFD 2016 ref. 89 framgår även att marginal vid jaktuttag krävs ner till behövliga 300 individer.

Naturvårdsverket fastställde den 1 juni 2017 inventeringsresultatet för vintern 2016/17. Den senaste inventeringen av varg (vintern 2016/2017) visade att mellersta rovdjursförvaltningsområdet hade 34,3 föryngringar. Miniminivån för det mellersta rovdjursförvaltningsområdet fastställdes år 2014 till 27 årliga föryngringar.

Av Naturvårdsverkets beslut (NV-00552-14) om fastställande av miniminivåer för varg framgår att Värmlands län har en beslutad miniminivå om elva föryngringar. Av det överklagade beslutet framgår att inventeringsresultatet för Värmlands län har 12,3 länsegna föryngringar.

Länsstyrelsen har bedömt att jaktuttaget om högst sex vargar inte anses riskera att stammen minskar under dess miniminivå. Förvaltningsrätten instämmer i denna bedömning.

Vid sidan av det rent numerära antalet vargar som får fällas under jakt är det även viktigt att beakta den genetiska faktorn vid bedömningen av gynnsam bevarandestatus. I denna del har länsstyrelsen pekat ut ett område inom vilket jakt får bedrivas. Enligt beslutet framgår att det inte finns någon genetiskt viktig varg i området. Vidare framgår att utvalt jaktområde kommer att prioriteras för inventeringsinsatser inför jaktstart, för att minimera risken för att genetiskt viktig varg finns i området under tiden då jakten bedrivs.

Med hänsyn till att den uppskattade populationen i Sverige består av 355 individer finner förvaltningsrätten att den beslutade licensjakten inte riskerar att underskrida referensvärdet om 270 individer. Någon sådan risk bedöms inte heller finnas utifrån ett nytt referensvärde för varg om 300 individer. Jakten kan därför inte på denna grund anses försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus.

Inventeringsresultaten för varg har dock de senaste två åren legat relativt nära den fastställda miniminivån för varg för mellersta rovdjursförvaltningsområdet. Förvaltningsrätten anser därför att det inom nu aktuell licensjakt saknas utrymme att besluta om jakt på ytterligare vargar.

Lämplig med hänsyn till stammens storlek och sammansättning?

Av HFD 2016 ref. 89 framgår att bestämmelsen i 23 c § jaktförordningen måste förstås så att det krävs att jakten sker i begränsad omfattning och avser en begränsad mängd för att vara tillåten. Det krävs således att jaktuttaget inte försämrar den gynnsamma bevarandestatusen för den svenska vargstammen.

Med ett jaktuttag om 22 vargindivider inom det mellersta rovdjursförvaltningsområdet reduceras stammen med närmare sex procent. Det finns dock tillräcklig marginal ner till de behövliga 300 vargindividerna. Vid bedömningen av det revir som valts ut för avskjutning har den genetiska statusen beaktats. Det jaktuttag som är aktuellt bedöms således inte ha någon påverkan på vargstammens genetiska variation. Dessutom har tillräckliga försiktighetsåtgärder vidtagits för att ingen genetiskt värdefull varg skulle skjutas. Under dessa förutsättningar har den beslutade jakten ingen effekt på vargstammens gynnsamma bevarandestatus. Det har inte heller framkommit att jakten skulle vara olämplig med hänsyn till vargstammens storlek och sammansättning.

Strängt kontrollerade förhållanden?

Enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening måste kravet på strängt kontrollerade förhållanden innebära att villkoren för jakten är tydliga, främst vad gäller de individer eller grupper av individer som får jagas, var detta får ske, under vilka tider och till vilket antal. Dessutom måste det finnas effektiva rutiner som förhindrar att jakten sker i strid med villkoren. Slutligen måste kraven på ansvariga myndigheter att kontrollera jakten ställas högt (HFD 2016 ref. 89 s. 23).

Av det överklagade beslutet framgår att jakten riktats mot de områden där tätheten av vargrevir är hög samt att det aktuella reviret gränsar till tre andra vargrevir. Området är dock avgränsat i syfte att omfatta ett specifikt revir. Av beslutet framgår att, om det utifrån spårning är uppenbart att vargar kommit in i jaktområdet utifrån, länsstyrelsen ska kontaktas innan jakten får påbörjas där. Detta för en eventuell justering av jaktområde och för att säkerställa att rätt vargar fålls. Förvaltningsrätten noterar att länsstyrelsen i beslutet anför att kvaliteten på inventeringsresultaten för varg är mycket hög samt att en större detaljnivå vore svår att uppnå.

Förvaltningsrätten konstaterar att det överklagade beslutet innehåller såväl tidsmässiga som geografiska avgränsningar. Beslutet har dessutom förenats med en rad villkor rörande bl.a. jaktledares ansvar och de förhållanden som jakt får bedrivas under. Beslutet inkluderar krav på skyndsam rapportering av fällda eller påskjutna djur. Det krävs kontinuerlig kontroll av om tilldelning återstår i jaktområdet.

När det gäller användandet av jakthundar har länsstyrelsen erinrat om att jakten ska bedrivas med god jaktetik, så även hundanvändning. Förvaltningsrätten anser att det inte har framkommit sådana skäl som medför att användandet av en eller flera jakthundar med nödvändighet står i strid med god jaktetik. Därtill ska noteras att länsstyrelsen även anger att utvilade hundar inte får släppas på redan jagade vargar under en och samma dag.

Av länsstyrelsens beslut anges att motordrivet fordon får användas på befintliga vägnät för att söka efter vargspår i syfte att bestämma vargens ungefärliga vistelseplats. Förvaltningsrätten bedömer att den reglering av användandet av motordrivna fordon som bestämts i beslutet inte kan anses strida mot art- och habitatdirektivet och är ett sådant undantag som länsstyrelsen har rätt att besluta om.

Mot denna bakgrund bedömer förvaltningsrätten att beslutet om licensjakt uppfyller kravet om strängt kontrollerade förhållanden.

Var den beslutade licensjakten selektiv?

Enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening måste kravet på selektivitet innebära att jakten ska vara riktad mot vissa individer eller vissa grupper av individer som tillhör en viss art eller undanta vissa individer eller vissa grupper av individer som tillhör arten. Vidare måste detta urval ske mot bakgrund av det eftersträlvade syftet i artikel 16.1 i art- och habitatdirektivet,

dvs. att det inte försämrar den gynnsamma bevarandestatusen hos de aktuella populationerna (HFD 2016 ref. 89).

Av det överklagade beslutet framgår att länsstyrelsen gjort en sammanvägd bedömning av förutsättningarna för selektivt jaktuttag såväl nationellt som regionalt. Vidare framgår av beslutet att licensjakten begränsas till de områden där vargstammens påverkan på socioekonomiska förhållanden och tamdjurshållning är som störst och till specifikt jaktområde utifrån den kunskap om det revir som finns. Reviret har pekats ut utifrån skadesituation, genetisk status, påverkan på jakt och lokala koncentrationer. Jakten ska i möjligaste mån bedrivas så att ungdjur fälls före föräldradjur.

Det utvalda jaktområdet kommer enligt länsstyrelsen att vara prioriterat för inventeringsinsatser inför jaktstart för att minimera risken för att en genetiskt viktig varg finns i området under tiden då jakten bedrivs. Med hänsyn härtill samt med beaktande av att länsstyrelsen avser att omedelbart avlysa jakten för det fall någon genetiskt viktig varg uppehåller sig i området bedömer förvaltningsrätten att länsstyrelsens beslut uppfyller kraven på selektivitet.

Var den beslutade licensjakten nödvändig eller fanns det någon annan lämplig lösning?

Av HFD 2016 ref. 89 framgår att även om något särskilt syfte inte är föreskrivet som ett särskilt villkor i 23 c § Jaktförordningen eller i artikel 16.1 e i art- och habitatdirektivet måste det enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening finnas ett syfte angivet för att det ska kunna göras en prövning av frågan om det finns någon annan lämplig lösning.

Enligt länsstyrelsen syftar licensjakten i reviret till att främja samexistensen mellan människa och varg samt begränsa skadorna orsakade av varg. Vidare anger länsstyrelsen att jakten syftar till att minska risken för negativa socio-

ekonomiska konsekvenser, underlätta tamdjurshållning och älgförvaltning. Enligt förvaltningsrättens mening är de angivna syften godtagbara i sig.

När det gäller frågan om annan lämplig lösning anser förvaltningsrätten att en sådan måste sättas i relation till det aktuella syftet med jakten. Av det överklagade beslutet framgår att andra lämpliga lösningar övervägts som exempelvis stängsling och skrämsel. Effekten av skrämsel har dock bedömts som kortvarig. Medan stängsling inte bedömts som möjligt utifrån i så stor skala som ett län eller mot en vargpopulation. Flytt av varg har enligt länsstyrelsen varit mycket kostsamt och inte medfört önskade resultat. Sterilisering anges i det överklagade beslutet som en personalintensiv åtgärd som orsakar djuren onödigt lidande. Skyddsjakt har av länsstyrelsen inte heller bedömts som en annan lämplig lösning med anledning av att det är en resurskrävande åtgärd där metoder används som inte är tillåtna vid licensjakt. Enligt förvaltningsrättens mening framstår inte skyddsjakt som en lämplig lösning, eftersom syftet att föregå vargens skadeverkningar och att öka förtroendet för förvaltningen då går förlorad. Förvaltningsrätten instämmer i länsstyrelsens bedömning att det inte finns någon annan lämplig lösning än licensjakt för att uppnå de i beslutet angivna syftena. Kriteriet härom är därför uppfyllt.

Slutsats

Sammantaget finner förvaltningsrätten att samtliga förutsättningar för beviljad licensjakt föreligger, i den omfattning som länsstyrelsen har bestämt. Överklagandena ska därför avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta avgörande kan överklagas. Information om hur man överklagar finns i formulär DV 3109/1C (se bilaga 2).

chefsrådman

I avgörandet har även nämndemännen B , och deltagit.

 har föredragit målet.

Länsstyrelsen
Värmland

Djurskydd & Vilt

Bilaga 1

BESLUT

Datum
2017-09-28

Referens
218-6968-2017

Sida
1 (42)

Länsstyrelsen i Värmlands län

Beslut

Länsstyrelsen beslutar, med följande villkor, om licensjakt efter varg i Värmlands län.

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 59 § jaktförordningen (1987:905) att detta beslut ska gälla utan hinder av att beslutet överklagas.

Jakttid

Jakt får bedrivas från och med den 2 januari 2018 till och med den 15 februari 2018 eller till dess Länsstyrelsen avlyser jakten.

Tilldelning och jaktområde

Tilldelning: Högst sex (6) vargar får fällas totalt inom jaktområdet.

Jakt får endast ske innanför den gräns som anges på karta i bilaga 2, och i enlighet med villkoren i detta beslut. Observera att då gränsen utgörs av väg så får passkyttar endast ställas ut på den sida vägen som ingår i jaktområdet.

Om en genetiskt viktig varg visar sig finnas i jaktområdet som omfattas av detta beslut kommer Länsstyrelsen omedelbart att avlysa jakten i berört område.

Området är avgränsat för att omfatta ett specifikt revir. Om det utifrån spårning är uppenbart att vargar kommit in i jaktområdet utifrån, så ska Länsstyrelsen kontaktas innan jakt får påbörjas där. Detta eftersom jaktområdet i så fall kan behöva justeras för att i möjligaste mån säkerställa att rätt vargar fälls.

Varg får fällas oavsett djurets kön och ålder. Ungdjur bör dock av jaktetiska skäl i möjligaste mån fällas före föräldradjur.

Avlysning

Länsstyrelsen avlyser jakten då det totala antalet djur fällts eller påskjutits och avräknats inom länet, eller om jakttiden löpt ut. Länsstyrelsen informerar om avlysningen via telefonsvararen, via SMS samt på hemsidan (www.lansstyrelsen.se/varmland).

Villkor för licensjakten

För att säkerställa att jakten bedrivs selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden beslutar Länsstyrelsen att angivna villkor ska gälla för genomförandet av jakt enligt detta beslut. Villkoren i beslutet är ställda utifrån Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd för Länsstyrelsens beslut om licensjakt efter varg (NFS 2014:24) samt Naturvårdsverkets beslut (NV-04025-17) om delegering av beslut om licensjakt efter varg till länsstyrelserna i mellersta rovdjursförvaltningsområdet.

Söka efter spår

Länsstyrelserna beslutar med stöd av 21 § jaktförordningen (1987:905) att sökning efter vargspår får ske med hjälp av motordrivet fordon, men endast på allmän eller enskild väg. Den som söker efter spår från motorfordon får inte skjuta, förfölja eller genskjuta varg från fordonet. Sökning efter vargspår får utföras utan att jaktledaren registrerar sig i jaktregistret och hos Länsstyrelsen. Spårning får utföras från och med beslutad jaktstart till och med jaktens slut i syfte att fastställa djurens ungefärliga vistelseplats.

Jaktledare

Krav på registrering av jaktledare

Den som är jaktledare under licensjakten ska registrera sig i Naturvårdsverkets jägarregister samt hos Länsstyrelsen innan jakt påbörjas.

1. Naturvårdsverkets jägarregister:
Inloggning sker via på "Min Sida" på Naturvårdsverkets hemsida (<https://jagarregistret.naturvardsverket.se>), eller genom att ringa Naturvårdsverkets talsvar: 0771-18 34 11.
2. Länsstyrelsen:
Anmälan sker via Länsstyrelsen Värmlands hemsida senast den 2 januari: <http://www.lansstyrelsen.se/Varmland/Sv/djur-och-natur/jakt-och-vilt/vargjakt/>

Krav på att planera och leda jakten

1. Jakt får inte bedrivas utan att en ansvarig jaktledare är utsedd innan varje jakttillfälle. Vid ensamjakt är den ensamme jägaren jaktledare.
2. Jaktledaren ska före jaktens början informera samtliga jaktdeltagare om villkoren för jakten, kommunikationsbestämmelser, otillåtna skjutriktningar, gränsförhållanden samt om övriga regler som kan behövas för jaktens genomförande. Jaktledaren ska vidare informera om skyldigheten att inneha vapenlicens och giltigt statligt jaktkort.

3. Jaktledaren ska informera skytten om dennes ansvar att rapportera fälld eller påskjuten varg till Länsstyrelsen i enlighet med 5b § jaktförordningen (1987:905).
4. Jaktledaren ska inför varje jakttillfälle försäkra sig om att en hund som är särskilt tränad i att spåra skadat vilt ska kunna finnas på skottplatsen inom högst två timmar från påskjutningen i enlighet med 17 § andra stycket jaktförordningen (1987:905).
5. Jaktledaren ska informera varje jaktdeltagare om riskerna med skadskjutning av varg och uppmana jaktdeltagarna att endast skjuta rena sidoskott mot stillastående vargar.
6. Jaktledaren ska informera varje jaktdeltagare om att han/hon bör vara ansvarsförsäkrad, bör bära röda band eller motsvarande kännetecken under jakten samt att han/hon årligen före jakten förvässat sig om att vapnet är inskjutet och att han/hon har tillräcklig skjutskicklighet för att bedriva jakt efter varg.
7. Jaktledaren ska ansvara för att kommunikationsvägarna under jakten säkerställer att villkoren för jakten efterlevs.
8. Jaktledaren ska minst en gång i timmen informera sig om hur många djur som återstår av tilldelningen i det område där jakt efter varg bedrivs. Telefonnummer till Länsstyrelsens meddelandetelefon: **010-224 71 60**
9. Jaktledaren ska veta vilka föreskrifter beträffande jakt som gäller inom naturreservat i jaktområdet. Länk till lista över naturreservaten med tillhörande föreskrifter i Värmlands län:
<http://www.lansstyrelsen.se/varmland/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/Pages/default.aspx>

Övrigt

Jaktledaren ska underlätta för besiktningspersonalen efter det att en varg fällts, exempelvis genom att undvika att jaktdeltagarna trampar sönder spår vid skottplats och fallplats.

Om det framkommer att jaktområdet som utpekats av Länsstyrelsen innehåller fler eller färre vargar än som får fällas enligt detta beslut ska jaktledarna inom jaktområdet kontakta länsstyrelsen.

Hantering av fälld varg

Anmälan av fälld eller påskjuten varg

Den som fällt eller påskjutit en varg ska anmäla detta till Länsstyrelsen utan dröjsmål och senast samma dag i enlighet med bestämmelsen i 5 b § jaktförordningen (1987:905).

Vid anmälan ska skytten ange följande uppgifter som:

- skyttens och jaktledarens namn, adress och telefonnummer,
- när djuret fällts eller påskjutits (datum och klockslag),
- var djuret fällts eller påskjutits (inom vilket jaktområde och plats som går att återfinna på karta, alternativt koordinater)
- djurets kön

För anmälan om fälld eller påskjuten varg, ring: **010-224 76 05**

För meddelande om återstående tilldelning, ring: **010-224 71 60**
(telefonsvarare)

För att få SMS om återstående tilldelning:

SMS:a till **0731238990** (om du har svenskt abonnemang) alternativt

0046731238990 (om du har utländskt abonnemang) texten:

Spara Förnamn Efternamn Vargjakt2018

Förnamn och Efternamn ersätts med jägarens riktiga namn. Varje ord separeras med mellanslag.

Besiktning av fälld varg

1. Länsstyrelsens besiktningsmän ska besikta samtliga fällda djur.
2. Skytten ska inom ett dygn från det att djuret fällts uppvisa hela det fällda djuret för Länsstyrelsens besiktningspersonal.
3. Om Länsstyrelsen så begär ska skottplats och fallplats omgående uppvisas.
4. Besiktningspersonal fyller tillsammans med skytten i de blanketter för fälld varg som Länsstyrelsen tillhandahåller.

Hantering av skinn och kropp från fälld varg

Skinn från fälld varg tillfaller jakträttshavaren under förutsättning att:

- Länsstyrelsens besiktningspersonal har tagit ett hudprov (ca 1x3 cm) från fälld varg. Om djuret är eller kan tänkas vara angripet av skabb ska ytterligare hudprov tas från angripen del eller delar.
- Flådd kropp inklusive huvud överlämnas till Länsstyrelsen enligt överenskommelse med besiktningspersonal.
- Jakten i övrigt har skett i enlighet med jaktlagstiftningen och villkoren i Länsstyrelsens beslut om licensjakt.

Vargskinnet ska märkas med transponder (mikrochip) av besiktningspersonal vid sidan av flåsnittet vid buk eller bröst. Uppgifter om chipnummer ska anges på särskild blankett som besiktningspersonalen tillhandahåller. Länsstyrelsens besiktningspersonal ansvarar för att flådd kropp inklusive huvud och hudprov tas om hand och fraktas till SVA. Kroppen ska vara komplett, dvs. alla tår (exklusive klor), alla svanskotor, kraniet samt (för hanar) testiklar och penisben ska medfölja kroppen.

Påskjuten varg: eftersök och dokumentation**Påskjuten varg**

1. Den som påskjutit varg ska anmäla detta till Länsstyrelsen utan dröjsmål och senast samma dag i enlighet med bestämmelserna i 5 b § jaktförordningen (1987:905).
2. När en varg påskjutits, och den inte blir kvar på platsen, får endast sådan jakt som syftar till att fälla den påskjutna vargen bedrivas inom det område som jaktledaren ansvarar för. Licensjakten i övrigt får återupptas först efter medgivande från Länsstyrelsen.
3. Den som påskjutit varg ska tillsammans med jaktledaren ansvara för att platsundersökning genomförs för att säkerställa om vargen är skadad eller ej, samt för att spår på skottplats och fallplats ej förstörs.
4. Den som påskjutit varg ska tillsammans med jaktledaren ansvara för att eftersök genomförs om inte platsundersökningen eller andra omständigheter visat på att vargen är oskadad. Eftersök ska genomföras tills dess:
 - a) djuret påträffats dött,
 - b) djuret påträffats skadat och avlivats,
 - c) kulans anslags- eller nedslagsplats är så belägen att den utesluter att vargen skadats, eller
 - d) djuret inte kan påträffas.
5. Jaktledaren ska på begäran uppvisa skottplatsen för Länsstyrelsens besiktningspersonal.
6. Jaktledaren ska till Länsstyrelsens besiktningspersonal redovisa hur platsundersökning och eftersök genomförts samt dokumentera dessa åtgärder på blankett som besiktningspersonalen tillhandahåller.
7. Om skadeskjuten varg inte anträffats ska tillgängligt material såsom, blod, hår eller spillning från den skadade vargen samlas för DNA-analys, enligt besiktningspersonalens instruktioner.

Avräkning av påskjuten varg

Påskjuten varg ska avräknas såvida inte kulans anslags- eller nedslagsplats från det avlossade skottet är så belägen att den utesluter att vargen skadats, eller om det på annat sätt vid fältkontroll kan fastställas att vargen inte skadats.

Fälls varg med stöd av andra beslut eller dödas på annat sätt under den tid då licensjakt efter varg är tillåten, ska dessa djur inte avräknas licenstilldelningen.

Övriga bestämmelser för jaktens genomförande

Rätt att bedriva jakt

Den som har jakträtt i områden som omfattas av detta beslut får bedriva jakt efter varg i området. Detta förutsätter att hans/hennes jakträtt omfattar jakt efter varg.

Jakttid

Varg får enligt 9 § jaktförordningen (1987:905) jagas fr.o.m. en timme före solens uppgång t.o.m. en timme efter solens nedgång. Timmen efter solens nedgång får jakten endast bedrivas som vaktjakt eller smygjakt.

Krav på eftersökshund

Vid jakt efter varg ska hund som är särskilt tränad i att spåra upp skadat vilt kunna finnas på skottplatsen inom högst två timmar från påskjutningen. Detta framgår av 17 § andra stycket jaktförordningen (1987:905).

Tillåtna jaktmedel

Jakt efter varg får endast bedrivas med kulvapen och ammunition som uppfyller kraven för klass 1. Detta följer av 14 och 16 §§ Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt.

Försäljning av vargskinn

Kommersiella aktiviteter som annonsering, köp, byte, försäljning eller förevisning av varg, vargskinn eller andra delar av varg, är förbjudna enligt artikel 8.1 i rådets förordning (EG) 338/97 av den 9 december 1996 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem. För vargar skjutna i enlighet med detta beslut, kan Jordbruksverket efter ansökan meddela undantag från detta förbud.

Ytterligare information finns på Jordbruksverkets hemsida:

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/hotadeartercites.4.7caa00cc126738ac4e880002389.html>

Hundanvändning

Länsstyrelsen vill erinra om att jakten ska bedrivas med en god jaktetik och att all hundanvändning ska präglas av detta. Länsstyrelsen rekommenderar att högst två till tre hundar som förföljer en och samma varg används samtidigt.

Skälen för Länsstyrelsens beslut

Redogörelse för länsstyrelsernas arbete och förutsättningar för beslut om licensjakt

Samråd mellan Länsstyrelserna

I enlighet med propositionen ”En hållbar rovdjurspolitik” (Prop. 2012/13:191) har länen inom det mellersta rovdjursförvaltningsområdet (MFO) samverkat i frågor gällande förvaltning av rovdjur. Beslut om licensjakt för respektive län har grundats på Naturvårdsverket beslut om miniminivåer för varg (NV-00552-14), respektive läns förvaltningsplaner, samt gällande författningar.

Den svenska vargstammen bör förvaltas i sin helhet, samt med hänsyn till förutsättningarna i de olika länen och var de största koncentrationerna av vargrevir finns. Av Naturvårdsverkets tidigare delegeringsbeslut (NV-06561-14) framgår vikten av att det regionala ansvaret för förvaltningen av stora rovdjur samordnas på en högre nivå än länsnivå, bl a eftersom rovdjurens hemområden och revir inte sällan är länsöverskridande och att samordnad förvaltning ger en bättre helhetssyn.

Länsstyrelserna i det mellersta förvaltningsområdet har sedan länge ett omfattande samarbete i frågor som rör förvaltning av framför allt rovdjur. Samråden inför beslut om licensjakt efter varg 2018 har bland annat omfattat förutsättningarna för- och målsättningarna med licensjakt, riktlinjerna för rovdjursförvaltningen inom länen, samt utformning av beslut och det praktiska genomförandet av jakten. Då jaktuttaget 2018 begränsats till 22 vargar har länsstyrelserna även samverkat om hur uttaget ska fördelas med hänsyn till de regionala förutsättningarna, d v s i relation till rovdjursförvaltningsområdets och länens beslutade miniminivåer, skadebild, och förtätningen av vargrevir. Licensjakten år 2018 riktas därför mot revir i de områden av Värmlands, Dalarnas, Gävleborgs, Västmanlands och Örebro län där tätheten av vargrevir är som högst, och till områden med högre skadebild.

Aktuella bestämmelser om förutsättningar för jakt

I 23 c § jaktförordningen (1987:905) anges att förutsättningen för att licensjakt efter björn, varg, järv och lo ska kunna tillåtas är att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammarnas storlek och sammansättning samt ske selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden.

Av 23 d § jaktförordningen (1987:905) följer att om det finns förutsättningar enligt 23 c § och något annat inte följer av 24 a §, får Naturvårdsverket besluta om licensjakt efter varg. Ett beslut om jakt enligt första stycket får utformas och förenas med villkor som är ändamålsenliga med hänsyn till de olägenheter som förekomsten av täta rovdjurspopulationer orsakar.

Bestämmelserna i jaktförordningen ska tolkas mot bakgrund av motsvarande bestämmelser i Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (art- och habitatdirektivet).

Enligt 24 a § andra stycket jaktförordningen (1987:905) får Naturvårdsverket överlämna att besluta om licensjakt efter varg till Länsstyrelserna i ett rovdjursförvaltningsområde enligt 2 § förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn att besluta om licensjakt efter björn, varg, järv och lo med stöd av 23 d § jaktförordningen (1987:905), under förutsättning att antalet föryngringar för arten i rovdjursförvaltningsområdet överstiger de fastställda miniminivåerna enligt 5 § förordningen (2009:1263).

Enligt beslut (NV-04025-17) delegerar Naturvårdsverket rätten att fatta beslut om licensjakt efter varg till Länsstyrelserna i Dalarna, Gävleborg, Stockholm, Värmland, Västmanland, Västra Götaland, Uppsala och Örebro. Delegeringen gäller till och med den 15 februari 2018.

Vid beslut om licensjakt efter varg gäller Naturvårdsverket föreskrifter och allmänna råd för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter varg, NFS 2014:24.

Enligt artikel 12.1 a) art- och habitatdirektivet ska medlemsstaterna vidta nödvändiga åtgärder för införande av ett strikt skyddssystem i det naturliga utbredningsområdet för de djurarter som finns förtecknade i bilaga 4a, med förbud mot att avsiktligt fånga eller döda exemplar av dessa arter i naturen, oavsett hur detta görs. Vargen finns uppräknad i bilaga 4a såsom en djurart av gemenskapsintresse som kräver noggrant skydd.

Av artikel 16.1.e) art- och habitatdirektivet följer att förutsatt att det inte finns någon annan lämplig lösning och att undantaget inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos bestånden av de berörda arterna i deras naturliga utbredningsområde får en medlemsstat göra undantag från bestämmelserna i artikel 12 för att under strängt kontrollerade förhållanden selektivt och i begränsad omfattning tillåta insamling och förvaring av vissa exemplar av de arter som finns förtecknade i bilaga 4 i en begränsad mängd som fastställs av de behöriga nationella myndigheterna.

Riktlinjer för förvaltningen av stora rovdjur

Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) har på EU-kommissionens uppdrag tagit fram riktlinjer för förvaltning av stora rovdjur på populationsnivå. Riktlinjerna antogs av EU-kommissionen sommaren 2008 och kan enligt kommissionens bedömning ligga till grund för inriktningen av rovdjursförvaltningen inom EU. I riktlinjerna anges bl.a. följande om möjligheterna till jakt: "från bevarandesynpunkt finns ingen principiell orsak till att populationerna av stora rovdjur ej kan tolerera vissa nivåer av jaktliga

förvaltningsåtgärder eller att förvaltas under samma förutsättningar som jaktbart klövvilt eller jaktbara fågelarter. Detta förutsatt att jakten är väl hanterad, vilket i detta fall innebär effektiv inventering av populationsstorlek, fastställande av lämplig tilldelning och jaktperioder, samt noggrann åttlydnad av dessa regler. En väl organiserad jakt kan potentiellt sett vara uthållig. Artikel 16 ger i sammandrag en möjlighet att tillåta jakt, och kvarhållande av traditionella jaktmetoder”

Rättspraxis

EU-domstolen har uttalat att eftersom artikel 16.1 i livsmiljödirektivet innehåller undantagsbestämmelser som ska tolkas restriktivt och den myndighet som fattar beslutet har bevisbördan för att nödvändiga förutsättningar föreligger för varje undantag, ska medlemsstaterna säkerställa att varje åtgärd som påverkar skyddade arter endast tillåts genom beslut som är noggrant och tillräckligt motiverade och som hänvisar till de skäl, villkor och krav som anges i artikeln (mål C-342/05).

EU-domstolen har även slagit fast att den s.k. proportionalitetsprincipen gäller inom artskyddsområdet. Denna innebär att det undantag som en medlemsstat har för avsikt att göra ska stå i proportion till de behov som motiverar undantaget (mål C-76/08).

Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har prövat Länsstyrelsens beslut om licensjakt efter varg 2016 (målnummer 2406-2408-16 och 2628-2630-16). Där drar HFD slutsatsen att Länsstyrelsens beslut uppfyllde samtliga förutsättningar enligt 23 c § jaktförordningen, dvs. det fanns inte någon annan lämplig lösning, jakten skulle inte ha försvårat upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde, jakten var lämplig med hänsyn till stammens storlek och sammansättning och skulle ha skett selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden. Högsta förvaltningsdomstolen godtar även Länsstyrelsens syften med jakten; förbättra möjligheterna för älgförvaltning och fårnäring samt minska risken för angrepp på hundar vid löshundsjakt, minska konflikten mellan människa och varg och minska människors oro, samt öka acceptansen för vargen och viltförvaltningen vilket i sin tur torde minska den illegala jakten.

Länsstyrelsens bedömning

Beslut om licensjakt är ett undantag från ett strikt skydd och därför är möjligheten att medge licensjakt på varg starkt begränsad. Jakt kan endast ske om det finns stöd i något av de undantag som finns reglerat enligt ovan. Länsstyrelsen gör följande bedömning.

Syfte med jakten och strategi att uppnå syftet

Den övergripande målsättningen för vargförvaltningen är att vargstammen ska ha gynnsam bevarandestatus samtidigt som det inte ska bli påtagligt svårare att hålla tamdjur och hänsyn ska tas till de människor som lever och

verkar i rovdjurstäta områden. I praktiken innebär det att alla förvaltningsåtgärder som vidtas, inklusive licensjakt, syftar till att främja denna samexistens mellan människa och varg. Syftet med detta beslut är att begränsa negativa socioekonomiska konsekvenser, underlätta älgförvaltning och tamdjurshållning, begränsa skador och därigenom förbättra möjligheten för samexistens och på så sätt bevara vargstammens gynnsamma bevarandestatus. Syftet är i enlighet med Riksdagens beslut den 10 december 2013 att anta propositionen "En hållbar rovdjurspolitik" (prop. 2012/13:191) samt Högsta förvaltningsdomstolens dom från 2016.

För att lyckas att åstadkomma en samexistens mellan rovdjur och människa måste rovdjursförvaltningen vara tydlig, förutsägbar, legitim och transparent samt såväl regionalt som nationellt anpassad (Linnell 2013 s. 38). Förtroendet för förvaltningen är enligt länsstyrelsens bedömning en nyckelfaktor för vargstammens gynnsamma bevarandestatus i Sverige. De största problemen inom vargförvaltningen i Sverige är just det minskande förtroendet för förvaltningen, ökande socioekonomiska konsekvenser med en tätare och större vargstam, samt försvårade förutsättningar för tamdjurshållning. Dessa problem har lett till en minskad acceptans för vargen som art och problem med illegal jakt (von Essen 2016). En ökad acceptans för vargförvaltningen och en minskad acceptans för illegal jakt är enligt Länsstyrelsens bedömning en förutsättning för att bibehålla vargens gynnsamma bevarandestatus. Denna bedömning återfinns även i den nationella förvaltningsplanen för varg, samt i propositionen.

Licensjakt är en viktig förvaltningsåtgärd bland flera andra vad gäller förvaltning av stora rovdjur i Europa, där bevarandearbetet lyckats mycket bra. Utmaningen ligger nu i att hitta en nivå där människor och rovdjur kan samexistera och där konflikterna hålls på lägsta möjliga nivå. Att förvaltningen av varg i Sverige nu är i ett skede där licensjakt är en förvaltningsåtgärd, är en konsekvens av ett mycket framgångsrikt bevarandearbete och att förutsättningarna för vargstammens återetablering i mellansverige har varit mycket goda (Linnell 2013). Licensjakt i Sverige bedöms även av Naturvårdsverket som en effektiv, kontrollerbar och hållbar del av en aktiv vargförvaltning om den sker i begränsad omfattning. Av den nationella förvaltningsplanen för varg framgår även att licensjakt tillsammans med andra åtgärder såsom bidrag och ersättningar för skador samt samråd och information, kan bidra till att minska konflikter mellan människa och varg och öka förtroendet för rovdjursförvaltningen.

Det är inte den biologiska bärkraften i form av tillgängligt habitat, födotillgång etc. som begränsar vargstammens utbredning och koncentration, utan toleransen för varg och omfattningen av de konflikter som kan uppstå mellan människa och varg (Linnell 2013). Det innebär att de viktigaste förvaltningsåtgärderna för att uppnå samexistens är sådana som ökar toleransen för varg samt förtroendet för förvaltningen. Forskarna L S Mills och J Feltner rekommenderar att man för att bibehålla gynnsam bevarandestatus bland annat fortsätter att arbeta för ökad tolerans, vilket innefattar genomförande av kontrollerad licensjakt (Bilaga 4 till

Delredovisning av regeringsuppdraget att utreda gynnsam bevarandestatus för varg M2015/1573/Nm).

Enligt riktlinjerna från Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE) ska det vid licensjakt hänsyn tas till vargarnas sociala organisation och hur bortfall av individer påverkar vargarnas status. Vargar lever i familjegrupper i revir som de hävdar mot andra vargar. För att minska tätheten av varg behöver man därmed minska tätheten av vargrevir. Länsstyrelsen bedömer att det därför är mest ändamålsenligt att jakten inriktas mot att upplösa utvalda revir. Till skillnad från att jaga enskilda individer i ett större antal revir kan en jakt som inriktas mot en hel familjegrupp i ett revir medföra att föryngringar under nästkommande vår uteblir. Vidare kan den valda jakttiden också bidra till att de områden som omfattas av jakt inte återbesätts den säsongen. Dessutom ska jakten i möjligaste mån bedrivas så att ungdjur fälls före föräldradjur. En anledning är att årsungar utan föräldradjur kan riskera att utveckla ett oönskat beteende. Vargstammen i Sverige har en kontinuerligt hög tillväxttakt och har efter föregående licensjakt en fortsatt betryggande marginal mot referensvärdet för gynnsam bevarandestatus. Dessa förutsättningar kan enligt den nationella förvaltningsplanen ge ett utrymme för licensjakt som förvaltningsåtgärd i rovdjursförvaltningsområden som uppnått sina miniminivåer. Det innebär att ett län som bedömer att det är motiverat att minska koncentrationen av varg i ett område för att ta socioekonomisk hänsyn, kan använda licensjakt som förvaltningsmetod om förutsättningarna för jakten i övrigt är uppfyllda.

Nedan beskrivs olika typer av socioekonomiska konsekvenser och olika förvaltningsåtgärder närmare.

Socioekonomiska konsekvenser

Socioekonomiska aspekter i rovdjursförvaltningen utgår från rovdjurens sociala och ekonomiska påverkan på förutsättningar för människors verksamhet och vardag. Det kan innebära kostnader och nyttor med avseende på rovdjursförekomst, exempelvis rovdjursturism och rovdjursjakt, skador med konsekvenser för olika näringar, människors rädsla för rovdjur och rovdjurens påverkan på natur- och kulturvärden så som löshundsjakt efter älg och fåbodbruk.

Värmlands län har under de senaste 35 åren haft vargrevir i de skogsdominerade områdena i länen, och befinner sig i kärnområdet av en vargstam under utbredning. Tätheten av vargrevir har gradvis ökat i kärnområdet medan spridningen till nya områden har gått betydligt långsammare. Detta medför ökade socioekonomiska konsekvenser för de människor som lever i kärnområdet och ökad risk för olika typer av konflikter. Samtidigt som myndigheternas arbete pågår med att förebygga och hantera problem och konflikter relaterade till vargförekomst, bör man

arbета för att tätheten av vargrevir inte ökar snabbare än vad som främjar samexistensen.

Enligt den regionala förvaltningsplanen för rovdjur i Värmlands ska urval av revir vid licensjaksbeslut beakta täthet av revir och genetiskt status, samt socioekonomiska faktorer så som skador på tamdjur, påverkan på älgförvaltningen och hur länge det funnits revir i området. Dessa riktlinjer är framtagna av länets viltförvaltningsdelegation och därmed väl anpassade utifrån syftet att med licensjakt som kompletterande förvaltningsåtgärd främja samexistens mellan varg och människa. Det revir som har pekats ut för licensjakt i detta beslut är utvalt utifrån dessa kriterier.

Täthet av vargrevir

Risken för olägenheter och socioekonomiska konsekvenser ökar i områden där förekomsten av varg är tät. Förutom direkta kostnader till följd av vargangrepp på tamdjur har Sveriges Lantbruksuniversitet konstaterat att det finns indirekta kostnader såväl för enskilda jordbrukare som för samhället i rovdjurstäta områden, trots ett betydande arbete med förebyggande åtgärder.

I det utvalda jaktområdet, har det sedan länge funnits stationär vargförekomst. Det ligger i den del av landet som har den högsta koncentrationen av vargrevir och det aktuella reviret gränsar idag till tre andra revir. Att minska koncentrationen i området syftar till att minska de socioekonomiska konsekvenserna för boende i områdena, underlätta för tamdjurshållningen och älgförvaltningen, samt minska konfliktytan mellan varg och människa i dessa områden. I vargstammens kärnområde sker ofta en snabb återbesättning av områden där ett vargrevir har försvunnit. Således kan effekten av den minskande tätheten vara kortare än ett år. Det sker mest sannolikt heller ingen föryngring i området förrän tidigast ett år efter licensjakten, och konfliktytan mellan vargar och mänsklig aktivitet minskar därmed avsevärt under denna tid.

En period av minskad koncentration av vargrevir i ett område ger exempelvis en möjlighet att anpassa älgförvaltningen. Området blir antingen tomt på stationära vargar under en tid eller så utvidgas intilliggande revir in i området. På så sätt minskar predationstrycket på klövvilt och risken för skador på tamdjur. Efter jakten i Örebro län 2015 hände detta då man jagade i Nora- och Mårdshyttanreviret. Där tog Rombohöjden, ett intilliggande revir, över båda reviren, vilket man kunde se under inventeringssäsongen 2015-2016.

Minskad koncentration av vargrevir skapar även utrymme för nya vargetableringar med ett potentiellt högre genetiskt värde och kan på så sätt vara till gagn för populationens annars dåliga genetiska variation. Efter licensjakten i Värmland 2015 återbesattes tre av de fyra revir där de

revirmarkerande paren fällts av nya vargpar redan till nästa vinter. Dessa hann dock inte få valpar och älgobsen i jaktområdena innan och efter licensjakten indikerar att fler älgkalvar överlevde till hösten, vilket i sig är en positiv effekt. En relativt snabb återbesättning av revir i kärnområdet är vad som kan förväntas, och torde snarare vara ett tecken på att tilldelningen till licensjakt på varg har varit för låg än att jakt inte skulle ha en effekt på tätheten av vargrevir. Utebliven licensjakt har också en effekt på tätheten genom att tätheten av revir då sannolikt ökar ytterligare.

Inverkan på älgförvaltningen

Älgförvaltning och älgjakt är såväl en samhällsviktig fråga som en viktig tradition i Värmlands län. Älgstammen ska förvaltas med hänsyn till betesskador på skogen och trafikolyckor å ena sidan och till rovdjurspredation och en meningsfull älgjakt å andra sidan. Samtidigt ska älgstammen hålla en hög kvalitet med avseende på reproduktion, könsfördelning och medelålder. Vad som är en meningsfull älgjakt torde vara upp till älgjägare att definiera. Enligt Jägareförbundets klövviltgrupp i Värmland är målet att ha en vinterstam som samtidigt ger meningsfull jakt (avskjutning 3 älgar/1 000 ha), klarar av rovdjurspredation och gör att betesskador hålls på en acceptabel nivå.

Vargens påverkan på älgstammen inom ett revir påverkas framför allt av revirens storlek samt älgstammens täthet och reproduktion. Där älgtätheten är låg och tätheten av vargrevir är hög, blir vargpredationen så stor att inget eller mycket litet jaktuttag återstår. Det revir som är utpekat enligt detta beslut ligger inom älgförvaltningsområden (ÄFO) som berörs av flera vargrevir som ligger tätt (se figur 1). Det är mycket svårt att göra älgförvaltningsplaner i områden med hög täthet av vargrevir då det är lätt att underskatta vargpredationen. Genom att åtminstone tillfälligt minska tätheten av revir minskar predationstrycket så att älgförvaltningsgruppen inom vardera ÄFO kan utarbeta en förvaltningsplan som innebär möjlighet för älgstammen att återhämta sig inom det enskilda området. Erfarenheter från områden där licensjakt på varg genomfördes 2015 visar att älgobsen ökade efter licensjakten, både vad avser observation av älg/mantimme och andel kalv per ko. Detta innebär att det underlättar för älgförvaltningen även om revir återbesätts till vintern efter licensjakten, eftersom vargpredationen minskar under den tid då älgreproduktionen sker.

I Värmlands län har älgavskjutningen stadigt minskat fram tills jaktåret 2016-2017. Minskningen har delvis varit planerad, men vargens återetablering har försvårat en korrekt beräkning av möjligt jaktuttag av älg, och därmed har såväl älgtäthet som avskjutning på många håll i länet fortsatt att minska till lägre nivåer än de uppsatta målen. 2010 var avskjutningen i länet 4,3 älgar/1000 ha och 2015 var den 1,7 älgar/1000 ha i länet. I vissa områden är älgtätheten så låg att i stort sett hela den årliga produktionen går åt till vargpredation, vilket inte kan anses möjliggöra en meningsfull älgjakt. Licensjakt på varg är inte den enda åtgärden för att öka älgtätheten på lång

sikt, men för att inte möjligheten till älgjakt helt ska utebli eller vara betydligt mindre än vad som kan betraktas som meningsfullt på kort sikt så är det nödvändigt att kunna utnyttja möjligheten till licensjakt på varg i områden med hög täthet av vargrevir. Årets spillningsinventering av älg och älgobsresultatet från hösten 2016 indikerar att älgtätheten nu har ökat på flera håll i länet. Det råder dock stora lokala variationer inom älgförvaltningsområdena. Möjligheten till en meningsfull älgjakt är en mycket viktig fråga för möjligheterna till samexistens mellan människa och varg i Värmlands län.

Älgjakten inom områdena bedrivs huvudsakligen i form av löshundsjakt. Jakthundar är en viktig del av viltförvaltningen och svensk jakttradition är inte enbart knuten till älgjakten utan även till bland annat hare och rådjur. Jakthundar har även stor betydelse vid eftersök på skadat vilt. Förekomst av varg ökar risken för angrepp på jakthundar, vilket i hög grad också påverkar människors acceptans för varg. Hänsyn bör därför tas till jakt med hund i samband med beslut om licensjakt på varg (se prop. 2012/13:191 s. 315). Meningsfull jakt bör kunna bedrivas även i områden med varg, med avseende på risk för angrepp på hundar samt möjligt jaktuttag.

Länsstyrelsen i Örebro genomförde sommaren 2016 en enkätundersökning till jägare med jakthund enligt ett urval av vissa kända jakthundsraser. Enkätundersökningen summeras i rapporten Om rovdjur och förvaltningen av dem – så tycker länets jägare (publ.nr. 2016:36). Där svarade 62 procent att de ändrat sin användning av hund de senaste åren, 81 procent av dem svarade att förekomsten av rovdjur var orsaken. Det finns även en tendens till att vilja byta hundras p.g.a. förekomsten av rovdjur, 38 procent har svarat att de gjort detta. Åtgärder vidtas ofta (69 %) för att förebygga skada på sin hund och avspärning av jaktområde är den vanligaste åtgärden (46 %), följt av skyddsväst för hund som använts som förebyggande åtgärd av 20 procent av de svarande. På frågan om man är orolig för att rovdjur ska orsaka skada på sin hund har 25 procent svarat att man är ganska orolig och 43 procent att man är mycket orolig.

Förtroende för förvaltningen

En adaptiv och hållbar förvaltning av vargstammen är direkt beroende av människans tolerans för vargen och förtroende för förvaltningen. Förtroendet för vargförvaltningen i Sverige är i sin tur beroende av att systemet är tydligt, förutsägbart, transparent och såväl regionalt som nationellt förankrat. Resultatet av att förvaltande myndigheter inte kan följa de förankrade förvaltningsplanerna är att förtroendet för förvaltningen skadas. Det är även en förutsättning för legitimiteten i den regionala förvaltningen att de målsättningar som satts upp eftersträvas i den utsträckning svensk lagstiftning tillåter när vargstammen med god marginal uppnått gynnsam bevarandestatus, M2015/1573/Nm. En begränsad och kontrollerad jakt påverkar allmänhetens inställning till vargförvaltningen och ökar förutsättningarna för att minska konflikterna. Licensjakt på varg kan

medverka till att acceptansen för rovdjur i den svenska faunan upprätthålls (Naturvårdsverkets förvaltningsplan för varg, 2014-2019, s.68), genom att bidra till att minska konflikten mellan rovdjur och människa i de regioner där rovdjurens förekomst är som tätast.

De människor som påverkas av stora rovdjur ska ges möjlighet att finna en delaktighet i förvaltningen och konflikter mellan människa och varg ska minimeras. Länsstyrelsen ska även arbeta för att begränsa de socioekonomiska konsekvenserna och förbättra möjligheterna för tamdjurshållning (prop. 2012/13:191). En tydlig, förutsägbar och legitim förvaltning stärker förutsättningarna för att långsiktigt bibehålla en gynnsam bevarandestatus för varg i Sverige enligt en forskningsrapport från 2015 av L. Scott Mills och Jennifer Feltner, (Bilaga 4 till Delredovisning av regeringsuppdraget att utreda gynnsam bevarandestatus för varg M2015/1573/Nm).

Förtroende för förvaltningen och förvaltande myndigheter är även kopplat till rädslan för varg, vilket gör att åtgärder som bygger upp allmänhetens förtroende för förvaltningen även kan minska socioekonomiska konsekvenser i form av rädsla och oro (Johansson et al, 2012). Ett av skälen till undantag enligt artikel 16.1 i EU's art och habitatdirektiv (16.1 c) lyder: "av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet, eller av andra tvingande orsaker som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön." Licensjakt i syfte att bland annat öka förtroendet för förvaltningen och därigenom minska oro och andra negativa socioekonomiska konsekvenser, samtidigt som förutsättningarna förbättras för att bibehålla gynnsam bevarandestatus, ligger alltså i linje med även detta undantag.

Länsstyrelsen i Örebro län genomförde en enkätundersökning till de boende i området för licensjakt efter varg 2015. Enkäten, som sammanställdes i rapporten Licensjakt på varg – uppfattningar hos boende i området (publ.nr. 2016.38), gick ut till 500 personer och hade en svarsfrekvens på 26 procent. Av enkäten framgick att 61 procent av de svarande påverkats av rovdjursförekomst. Av dem svarar 80 procent att oron har ökat för tamdjurs säkerhet och 52 procent att oron för människors säkerhet har ökat. Förtroendet för Länsstyrelsen har inte förändrats efter genomförd licensjakt enligt 61 procent, även acceptansen för varg förblev i de flesta fallen oförändrad (58 %). 70 procent svarar att de anser att rovdjur ska förvaltas med licensjakt.

Studier visar att acceptansen för varg i Gävleborgs län har minskat från 56 % till 47 % mellan åren 2004-2014, i takt med att vargstammen i länet har ökat. (Sandström, Ericsson 2014). Att acceptansen för varg stod som oförändrad hos de flesta efter licensjakten 2015 i Örebro län kanske får ses som ett

lyckat resultat om man jämför med studien i Gävleborg där den, visserligen över flera år, har minskat med nio procentenheter. I en så sammansatt och komplex fråga som vargförvaltning kan man inte förvänta sig omedelbara resultat på attityder då sådana förändras långsamt. I första hand behöver en negativ utveckling i attityder bromsas och stoppas innan en positiv utveckling kan förväntas.

Länsstyrelsen har genom tidigare genomförda licensjakter erfarit ett ökat engagemang i rovdjursinventeringen i områden där man beslutat om licensjakt, vilket Länsstyrelsen ser som ett exempel på ökat förtroende för förvaltningen.

Tamdjurshållning

Samtidigt som förvaltningen ska främja spridningen av vargstammen finns risken att tamdjurshållningen i vissa områden påtagligt försvåras. Risken för vargangrepp ökar där tätheten av tamdjursbesättningar (särskilt får) är hög, detta enligt Naturvårdsverkets vägledning om prioritering av förebyggande åtgärder vid rovdjursangrepp. I de vargtätaste områdena i landet är tätheten av fårbesättningar relativt låg vilket gör att antalet faktiska skador i vargens kärnområde inte ökat i samma takt som vargpopulationen. Vargförekomsten i sig kan dock inverka negativt på möjligheter för tamdjurshållning och då särskilt på farnäringen. Risken för olägenheter och socioekonomiska konsekvenser för tamdjursägare i form av direkta och indirekta kostnader ökar i områden där förekomsten av varg är tät. Sådan negativ påverkan kan avse direkta kostnader orsakade av faktiska vargangrepp och även indirekta kostnader bestående av försämrade djurhälsa, försämrade reproduktionsförmåga, samt merarbete för djurägaren (Elofsson et al, 2015).

Elofsson et al. visar att rovdjursförekomst innebär förluster och kostnader utan att rovdjursangrepp nödvändigtvis behöver förekomma. Därtill ska beaktas att efterfrågan på lammkött är hög och att det finns stor potential att utveckla farnäringen i Värmlands län, något som även skulle medföra positiva effekter på biologisk mångfald då större arealer skulle användas till betesmark.

Länsstyrelserna i Örebro och Värmlands genomförde 2016 en uppföljning av farnäringens utveckling i länens olika kommuner och jämförde med utvecklingen för farnäringen i riket. Uppföljningen har skett per kommun och utifrån fyra parametrar: antal företag med lamm, företag med baggar och tackor, lamm samt baggar och tackor. Över hälften av kommunerna i Värmlands län har en mer negativ utveckling än riksgenomsnittet vad gäller samtliga dessa parametrar. Länsstyrelserna bedömer att den negativa utvecklingen delvis kan bero på rovdjursförekomst.

Länsstyrelsen Värmland har initierat Fårprojektet tillsammans med LRF och Fåravelsföreningen i länet, för att bland annat analysera förutsättningarna för att öka farnäringen i länet. Här har oron för rovdjursangrepp lyfts fram som ett av hindren för att utveckla farnäringen i länet. Risken för rovdjursangrepp

kan även påverka bedömningen om en fårägare är beredd att ingå nya femårsantaganden inom ramen för Landsbygdprogrammet, eller göra större investeringar. Risken för rovdjursangrepp kan vara "droppen" både för de som slutar med fårskötsel och de som väljer att inte börja. Licensjakt på varg kan, bidra till att ge dem som bor och verkar i området ett förtroende för att situationen är kontrollerad (Linnell, 2013). Detta tillsammans med andra förvaltningsåtgärder så som förebyggande åtgärder, bidrar sannolikt till att fler vågar satsa på fårnäringen i Värmlands län.

Illegal jakt

Det finns problem med illegal jakt på varg i Sverige vilket är ett hot mot vargstammens gynnsamma bevarandestatus och en bidragande orsak till att vargstammens spridningstakt inte ökar. Forskning har visat att uppskattningsvis 10-30 % av vargarna i Sverige dödas illegalt och att detta kraftigt bromsar tillväxten av vargstammen (Liberg et al. 2012). Forskningsstudier visar att upplevd brist på inflytande i vargförvaltningen skapar grogrund för illegal jakt (von Essen 2016). Det är mycket svårt och resurskrävande att bedriva tillsyn och att utreda misstankar om illegal jakt på varg. Det finns i stora delar av vargstammens kärnområde en utbredd acceptans för illegal jakt, och den tenderar att betraktas som civil olydnad snarare än som ett grovt jaktbrott.

Nyckeln till att minska den illegala jakten och underlätta för utredning av illegal jakt är att minska acceptansen för den. När det gäller björn så har licensjakten på björn gjort att många jägare och markägare ser ett värde i björnjakten och därmed björnen som en resurs snarare än en konkurrent om klövviltet. Det medför goda förutsättningar för social kontroll och minskad acceptans för illegal jakt på björn. I Gävleborgs län har man t ex sett att markägare stänger av jaktlag som missköter sig i samband med björnjakt. När det gäller varg är det viktigt att kunna framhålla licensjakt på varg som ett lagligt och betydligt mer långsiktigt hållbart och kontrollerat alternativ än illegal jakt. Under de licensjakter som genomfördes 2015 och 2017 upplevde länsstyrelserna att de jägare som deltog har varit mycket måna om att sköta jakten på bästa möjliga sätt, och att föra en öppen och god dialog med länsstyrelserna. När det finns möjlighet till en legal jakt i enlighet med den regionalt förankrade förvaltningsplanen, blir det tydligt att de som ägnar sig åt illegal jakt har en starkt negativ effekt på såväl anseendet för jägare i allmänhet som på möjligheterna till legal jakt. Om inte möjligheten till legal jakt finns så är länsstyrelsernas erfarenhet att frustrationen över situationen ökar och därmed även acceptansen för den illegala jakten. Det finns även ett samband mellan ökat förtroende för förvaltningen och en minskad illegal jakt på varg (2015 L. Scott Mills och Jennifer Feltner, (Bilaga 4 till Delredovisning av regeringsuppdraget att utreda gynnsam bevarandestatus för varg (M2015/1573/Nm)).

I Finland minskade vargstammen under åren 2006-2010 med i genomsnitt 15% per år. Den viktigaste orsaken till detta har ansetts vara illegal jakt

enligt förvaltningsplanen för vargstammen i Finland. Under samma period har målet varit att öka vargstammen med hjälp av strikt skydd. Jord- och skogsbruksministeriet i Finland konstaterar att denna strategi inte har lyckats. Trots att vargstammen har minskat så har kritiken mot problem som vargen har orsakat och vargens närvaro på landsbygden hållit sig på samma nivå eller till och med ökat. Man menar att detta är en följd av att myndigheterna inte har kunnat svara på oron hos människor som bor i vargreviren, och att frustration har ökat acceptansen för illegal jakt. Av förvaltningsplanen framgår att man sedan länge försökt nå en gynnsam status med hjälp av strängt skydd, dock utan framgång. Att skydda vargen lyckas endast om bekymren och behoven hos människor i vargreviren blir beaktade vid stamförvaltningen. Under 2015 och 2016 har licensjakt genomförts bland annat i syfte att minska illegal jakt. Åtgärderna följs nu upp och det finns indikationer på att de leder i rätt riktning. Parallellt arbetar man även med förebyggande åtgärder för att minska acceptansen för illegal jakt genom dialog. Länsstyrelserna ser en risk för ökad illegal jakt i Sverige om licensjakt inte går att genomföra som en kompletterande åtgärd till övrigt förebyggande arbete.

Länsstyrelserna arbetar på flera sätt, exempelvis genom tillsyn, informationsinsatser och delaktighet i förvaltningen, för att förebygga illegal jakt och för att minska acceptansen för illegal jakt. Enligt länsstyrelsens bedömning spelar licensjakt kopplad till regionala förvaltningsplaner och en legitim förvaltning en viktig roll i detta förebyggande arbete. Att inte använda sig av möjligheten till licensjakt när vargstammen har gynnsam bevarandestatus samtidigt som länet ligger över sitt förvaltningsmål innebär en större risk för negativ påverkan på gynnsam bevarandestatus än vad en noga kontrollerad licensjakt gör (Kaltenborn, B.P. & Brainerd, S.M. 2016). Länsstyrelserna gör därför bedömningen att en strikt kontrollerad licensjakt bidrar till att öka förtroendet för förvaltningen och kan därigenom minska den illegala jakten.

Val av revir i Värmlands län

Länsstyrelsen har gjort en samlad bedömning av vilket revir som kan vara lämpligt för licensjakt på varg utifrån de kriterier som Viltförvaltningsdelegationen har beslutat om i de övergripande riktlinjerna för licensjakt. Samtliga revir i länet har värderats utifrån dessa kriterier, som är täthet av revir och genetiskt status, samt socioekonomiska faktorer så som skador på tamdjur, påverkan på älgförvaltningen och hur länge det funnits revir i området. Länsstyrelsen har även tagit hänsyn till den tillgängliga kunskapen vid tidpunkten för beslutet.

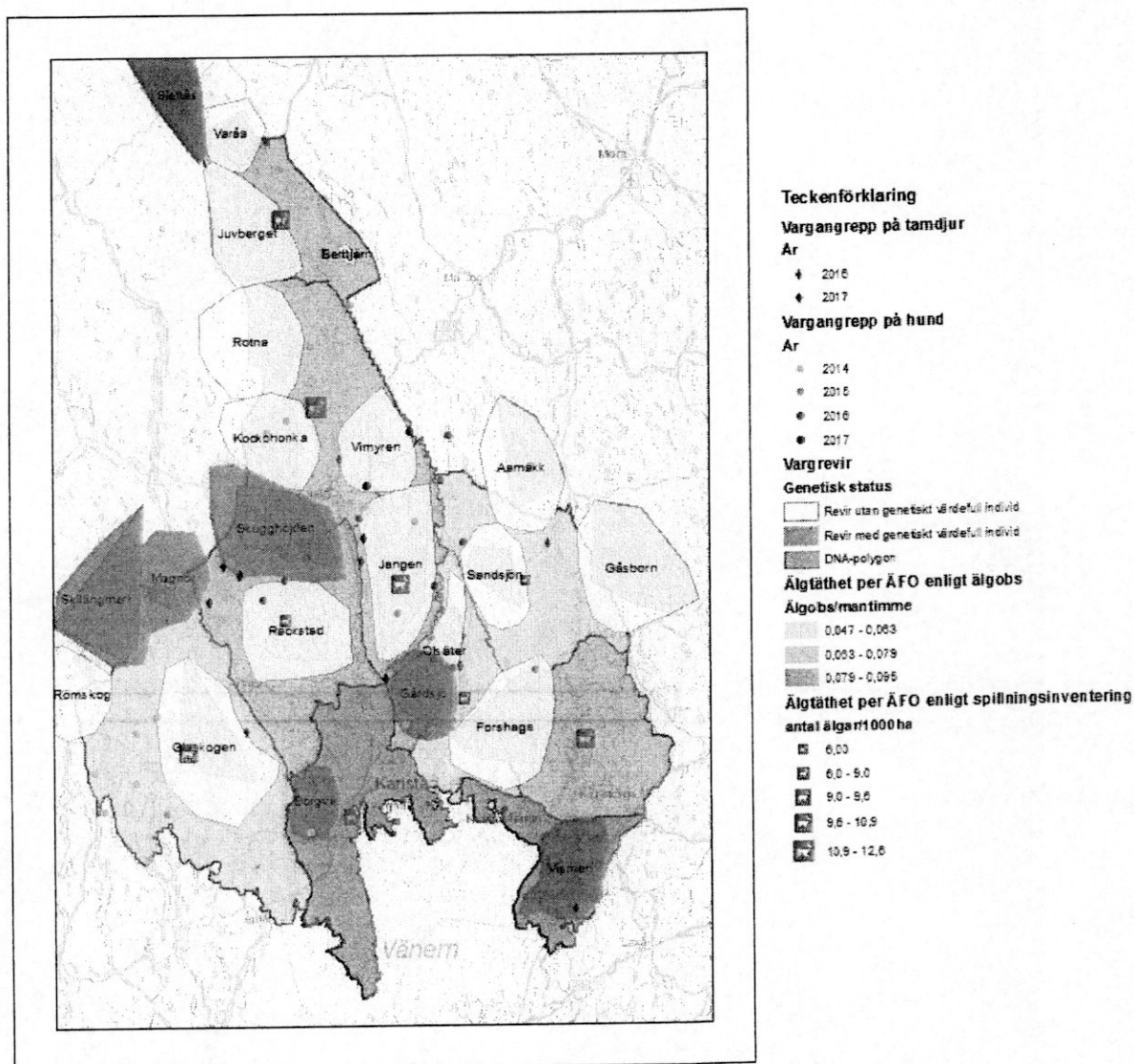
I Länsstyrelsens sammanvägda bedömning är Vimyren det revir som i högst utsträckning uppfyller kriterierna, och dessutom är bäst lämpat att peka ut för licensjakt utifrån den tillgängliga kunskapen vid beslutstillfället.

Avgränsning av jaktområde, antal individer eller urval av revir kan ändras om information tillkommer som gör detta nödvändigt.

Länsstyrelsen anser att det är mycket angeläget att åstadkomma en förvaltning som ökar acceptansen och motverkar de problem och skador som förorsakas av en växande och tät vargpopulation. Reviret Vimyren angränsade vid senaste inventeringen 2016/2017 till tre andra revir. Hög täthet av revir innebär större sannolikhet för konflikter mellan människor och vargar. Det har funnits vargrevir i området sedan mycket lång tid tillbaka, och tätheten av revir har ökat genom att fler mindre revir nu finns i samma område som ursprungligen innehöll ett enda stort revir. Detta har påverkat älgförvaltningen i området i hög grad, såväl genom minskad möjlighet till älgjakt som genom ökad risk för att jakthundar angrips av varg under löshunds jakt.

I området där reviret Vimyren ingår finns en historik av skador och oro orsakat av varg som av socioekonomiska skäl är angelägna att beakta. Under perioden 2014 – 2017 har åtta vargangrepp på hundar och ett vargangrepp på får konstaterats i området.

I reviret Vimyren finns enligt Viltskadecenters statusrapport från inventeringssäsongen 2016/2017 inga genetiskt värdefulla vargar, dvs invandrad varg eller första generationens avkomma från en sådan (F1) eller andra generationens avkomma (F2) från den s. k. Galvenhannen. Hannen i reviret är en andra generationens avkomma från den invandrade s.k. Kynnahannen. Då avkommor från Kynnahannen har fått en stor spridning i vargstammen så bedöms hannen i Vimyrenreviret inte vara genetiskt värdefull i en utsträckning som innebär att reviret bör undantas från jakt. Denna individ är dessutom endast obetydligt mindre besläktad med alla andra identifierade vargar i den skandinaviska populationen än vad den genomsnittliga vargen är (Åkesson 2017).

Figur 1. Underlag för urval av revir enligt kriterier. Kartan visar vargangrepp 2014-2017, älgthet samt om det finns genetiskt värdefulla individer i reviren. Kartan ger även en bild av var tätheten är som störst och därmed får störst påverkan på älgförvaltningen. Då en eller båda revirmarkerande individer har försvunnit från några av reviren sedan senaste inventeringen (Berttjärn, Jängen, Olsäter och förmodligen även Glaskogen) är det i dagsläget osäkert vilken status dessa revir har.

Lämpligt jaktuttag i Sverige

Licensjaktens omfattning nationellt

Länsstyrelserna i det mellersta rovdjursförvaltningsområdet har gjort en sammanvägd bedömning av förutsättningarna för ett selektivt jaktuttag. Prognosen baseras på underlag från Viltskadecenter (Beskattningsmodell för varg 2018), fastställt inventeringsresultat från den senaste inventeringssäsongen (2016-2017), beslut om fastställande av regionala miniminivåer (NV-00552-14) och regionala förvaltningsmål, samt målsättningarna i den svenska rovdjurspolitiken.

Viltskadecenter har enligt uppdrag från Naturvårdsverket beräknat hur stor beskattningen på den svenska vargstammen kan vara för att uppnå en minskning, en nolltillväxt eller en ökning efter genomförd licensjakt 2018. Beräkningarna visar sambandet mellan storleken på jaktuttaget och storleken på den kvarvarande populationen jämfört med populationens nivå vintern 2017 efter känd jakt och dödlighet.

Modellen ger Länsstyrelserna förväntad storlek, med konfidensintervall, på den svenska vargstammen 2018 vid olika beskattningsnivåer. Inget tyder på att vargstammen utvecklas avsevärt annorlunda i nuläget än under den senaste femårsperioden.

Utifrån de regionala förvaltningsplanerna, inventeringsresultat och vargstammens utveckling i de län som ligger över sina förvaltningsmål så har Länsstyrelserna i det mellersta förvaltningsområdet enats om att det totala uttaget för licensjakt 2018 ska vara 22 vargar. Då lämnas ett utrymme på ca 20 individer för skyddsjakt enligt 23 b och 28 §§ i jaktförordningen, vilket är det genomsnittliga antalet under den senaste femårsperioden, samt oförutsedda händelser och mellanårsvariationer. 22 individer motsvarar jakt i tre revir med familjegrupp samt två revir med revirmarkerande par. Länsstyrelsen gör utifrån detta bedömningen att vargstammen med detta jaktuttag sannolikt fortsatt kommer ligga över referensvärdet för gynnsam bevarandestatus.

Begränsad omfattning och begränsad mängd

Länsstyrelsen bedömer att ett totalt uttag som sker selektivt och som uppgår till mindre än den årliga tillväxten i vargstammen uppfyller kriterierna i artikel 16.1.e i art- och habitatdirektivet om att uttaget ska vara i "begränsad omfattning" och "begränsad mängd". Enligt den nationella förvaltningsplanen för varg är utrymmet för uttag genom licensjakt beroende av artens status och populationsnivå. Det är således ingen absolut siffra utan utrymmet kan delvis variera beroende på vilken art som berörs. Länsstyrelsen har även tagit hänsyn till Naturvårdsverkets vägledning (dnr NV-06215-15), angående EU-kommissionens synpunkter på licensjaktens omfattning, och därmed valt att lämna en större marginal till maximalt uttag för att hålla vargstammen stabil. Vad gäller vargstammens status och populationsnivå är Länsstyrelsens bedömning att "begränsad omfattning" bör sättas i relation till att den svenska vargstammen har gynnsam bevarandestatus, befinner sig i ett skede av stadig tillväxt och att det rör sig om en art med stor tillväxtpotential. Motsvarande bedömning av "begränsad

mängd” bör sättas i relation till att en ökad populationsstorlek gör att mängden individer i uttaget kan öka även om uttaget i andel av populationen är detsamma.

Licensjaktens omfattning per län

Den svenska vargstammen bör förvaltas i sin helhet, samt utifrån hur de olika länen påverkas och var de största koncentrationerna finns. Då jaktuttaget 2017 begränsats till 22 vargar och jakten sker i utpekade revir, måste Länsstyrelserna samverka om hur jaktuttaget ska fördelas snarare än att enbart följa sina regionala förvaltningsplaner. Jaktuttaget riktas mot revir i de områden av Värmlands, Dalarnas, Gävleborgs, Örebro och Västmanlands län där tätheten av vargrevir är hög. Samtidigt fredas i möjligaste mån revir i utkanten av vargens utbredningsområde, eftersom dessa är viktiga för den fortsatta spridningen av vargstammen.

Licensjaktens omfattning

Varje län måste ta hänsyn till de regionala förutsättningarna och till den lokala stammens hållbara utveckling. Det möjliga jaktuttaget per län bör ställas i relation till länets beslutade miniminivå men också till den inriktning som finns uppsatt i Naturvårdsverkets beslut om miniminivåer. Länen har efter samråd enats om att möjligt jaktuttag med hjälp av licensjakt skall fördelas per län enligt följande:

Tabell 1: Fördelat jaktuttag mellan län i Mellersta rovdjursförvaltningsområdet.

Län	Antal individer
Värmland	6
Örebro	2
Dalarna	6
Gävleborg	2
Västmanland	6

Fördelningen följer så långt det är möjligt de regionala förvaltningsplanerna för varg. Licensjakten omfattar totalt 22 individer och länsstyrelserna anser detta vara av begränsad mängd och ett rimligt uttag i förhållande till populationens storlek och tillväxt.

Begränsad omfattning

Uttaget i licensjakten uppgår till mindre än den årliga tillväxten hos den svenska vargstammen och uppfyller därmed enligt Länsstyrelsens bedömning kriterierna i artikel 16.1.e i art- och habitatdirektivet om att uttaget ska vara i ”begränsad omfattning” och ”begränsad mängd, såväl på populationsnivå som på länsnivå.

Samråd med Norge

Enligt såväl Naturvårdsverkets vägledning till Länsstyrelsen samt enligt uppdrag från Norska Stortinget till Miljödirektoratet, så ska samråd om licensjakt på varg ske mellan beslutande myndigheter ske i vartdera landet vad gäller jakt i gränsrevir. Detta berör främst de län som gränsar mot Norge, men skulle även kunna påverka det totala jaktuttaget i Sverige och Norge. Rovviltmyndigheterna i region 4 (Östfold, Oslo og Akershus) och region 5 (Hedmark), fattade den 26 juni beslut om licensjakt på högst 24 vargar inom tre etablerade revir i den så kallade ulvesonen, samt högst 12 vargar utanför etablerade revir. Ett av de utpekade reviren, Slettås, är upptaget som gränsrevir enligt inventeringsresultatet vintern 2016-2017. Det rör sig dock endast om en observation strax innanför gränsen i Värmland, och två andra revir gör det osannolikt att Slettåsreviret skulle ha större utbredning i Värmland än så. Praktiskt taget berörs alltså inte den svenska delen av vargpopulationen av att Slettåsreviret utpekats för jakt. Det är dessutom fler gränsrevir som har sitt huvudsakliga utbredningsområde på svensk sida än omvänt. Länsstyrelsen gör bedömningen att jakt i Slettåsreviret på norsk sida inte påverkar förutsättningarna för licensjakt på varg i Sverige, samt att det inte finns varken möjlighet eller anledning att avgränsa ett område för jakt på Slettåsreviret på svensk sida.

Lämpligt jaktuttag i Värmlands län

De regionala förvaltningsplanerna utgår ifrån rovdjursförvaltningens juridiska och politiska ramar, och behandlas och godkänns av länsstyrelsernas viltförvaltningsdelegationer. Beslut om licensjakt som fattas med stöd av regionala förvaltningsplaner har goda förutsättningar att uppfattas som legitima och väl förankrade hos berörda intressegrupper. Detta påverkar i sin tur toleransen för varg och förtroendet för förvaltande myndigheter och förbättrar därmed förutsättningarna för att bibehålla gynnsam bevarandestatus.

Vid bedömning av möjligt jaktuttag i Värmlands län har hänsyn tagits till hur stor andel av vargstammen som finns i Värmland, men också till att en fortsatt spridning av vargstammen ska kunna ske och att jaktuttaget inte ska försvåra upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus.

I bedömningen ingår att risken för underbeskattning av vargstammen i förhållande till det regionala förvaltningsmålet är större än risken för överbeskattning, vilket ytterligare styrker att detta jaktuttag inte riskerar att påverka gynnsam bevarandestatus negativt. Jaktresultatet kommer att följas upp noggrant och bidra till kunskapsunderlaget för kommande förvaltningsbeslut, enligt principerna för adaptiv viltförvaltning. I och med genomförandet och utvärdering av kommande års licensjakter kommer kunskaper att öka och de osäkerheter som finns att minska. Detta är vedertagen metodik inom all viltförvaltning.

Länet har en beslutad miniminivå på elva (11) vargföringringar (Fastställande av miniminivåer för varg och björn gällande rovdjursförvaltningsområden och län, Dnr NV-00552-14) samt en av viltförvaltningsdelegationen beslutad förvaltningsnivå på tolv (12)

vargföryngringar. Det senaste fastställda inventeringsresultatet från 2016/2017 visar att länet berörs av 12,3 länsegna familjegrupper, vilket i detta fall motsvarar 12,5 länsegna föryngringar (Inventering av varg vintern 2016-2017, Rovdata och Viltskadecenter, SLU Rapport nr. 1-2017). Uttaget på ett vargrevir i länet är grundat på en inriktning mot att vargstammen i länet stegvis ska sträva mot förvaltningsnivån på 12 vargföryngringar, samtidigt som Naturvårdsverkets inriktningsnivå för Värmlands län på sju (7) vargföryngringar tagits i beaktande. Tilldelningen på sex vargindivider är baserad på en genomsnittlig gruppstorlek på sex vargindivider per revir. I beaktande har även tagits att vargar avlivs med licensjakt, skydds jakt och annat lagstöd. Med detta har en viss försiktighetsprincip använts, i linje med Naturvårdsverkets vägledning gällande licensjakt efter varg 2017 (NV-04025-17).

Jakten är inriktad på ett område där det funnits varg under flertalet år och är begränsad till ett fåtal individer (ett revir). Den är enligt Länsstyrelsen proportionerlig och kan inte bedömas få någon negativ inverkan på populationen som hindrar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus. Jakten är tvärtom nödvändig för att minska konflikterna mellan människa och varg och därmed genom ökad acceptans långsiktigt möjliggöra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för populationen.

Gynnsam bevarandestatus

Hela den skandinaviska vargstammen härstammar från endast sju invandrande vargar från den finskryska populationen: vargparet i reviret i Nyskoga som grundade populationen 1983, hanen i reviret i Gillhov som fick valpar åren 1991–1993, hanarna i reviren i Kynna och Galven som båda fick valpar första gången 2008, tiken i reviret Tiveden som fick valpar 2013, 2014 och 2017, hanen i reviret Tunturi som fick en kull valpar 2016. Med denna smala avelsbas finns det risker för att vargstammen kan drabbas av negativa effekter på grund av inavel.

Inavelsgraden hos den skandinaviska vargstammen har dock förbättrats något genom att avkommor från invandrade vargar börjar få valpar och på sätt tillförs nya gener i vargstammen. Den genomsnittliga inavelsgraden bland avkommorna i familjegrupperna i den skandinaviska populationen har sedan 2006 sjunkit från 0,31 till 0,23. Som jämförande exempel är inavelskoefficienten 0,25 bland avkommor till syskonpar, medan den är 0,13 för avkommor till kusiner.

Vargarna i Tiveden

Det tillskott av gener som förväntades från valparna från det genetiskt viktiga vargpar som flyttades från Norrbotten till Tiveden 2013 har hittills uteblivit. Det finns ingen dokumentation på att någon av de valpar som fötts 2013 och 2014 finns kvar i livet. De individer som har identifierats har dött antingen i skydds jakt eller i trafiken. Tiken dokumenterades under den senaste inventeringssäsongen ihop med en hane och Länsstyrelsen i Örebro län har i höst kunnat bekräfta föryngring i reviret genom DNA.

Galvenhannen

Galvenhannen, en sedan tidigare känd immigrant i Gävleborgs län tros ha fått sju valpkullar under sin livstid. Sedan november 2016 har dock inga spår eller observationer gjorts av Galvenhannen i dess tidigare revir, Prästskogen, finns sedan inventeringssäsongen 2016–2017 en annan revirmarkerande varghane. Länsstyrelsen i Gävleborg bedömer därför att Galvenhannen inte längre är i livet.

Varghane i Tunturireviret

Den invandrade vargen i Tunturireviret som är far till en kull född 2016 försvann i början av november 2016. Fem valpar identifierades på DNA, varav 3-4 bedömdes finnas kvar i reviret i februari.

Strängt kontrollerade former

Jakten är strängt kontrollerad med avseende på de villkor som beslutet är förenade med samt det underlag som beslutet grundas på, eftersom kvaliteten på inventeringsresultaten för varg är mycket hög. Jämfört med förvaltning av andra viltarter är kunskapsnivån inom vargförvaltningen i Sverige mycket omfattande och detaljerad. En större detaljnivå än dagens skulle vara mycket svår att uppnå och dessutom orimligt kostsam. Det finns alltid osäkerheter i all viltförvaltning, men beträffande vargstammen, som har gynnsam bevarandestatus och en stadig tillväxt, är osäkerheterna ovanligt små och risken för negativa konsekvenser likaså.

Mot bakgrund av de i beslutet formulerade villkoren anser Länsstyrelsen att licensjakten uppfyller kraven på strängt kontrollerande förhållanden.

Uppföljning av licensjaktens genomförande och resultat

För att nå de uppsatta förvaltningsmålen och undvika negativ påverkan på gynnsam bevarandestatus krävs kännedom om ett flertal viktiga faktorer såsom populationsstorlek, övrig dödlighet, och reproduktion. Licensjakten bör utvärderas årligen både nationellt och regionalt, för att utifrån nyvunnen kunskap genomföra justeringar till nästa års licensjakt vid behov. Detta är en grundprincip i adaptiv viltförvaltning. Uppföljning av utvecklingen i vargstammen ska ske genom årliga inventeringar av varg enligt Naturvårdsverkets föreskrifter. I de områden där licensjakt har bedrivits kommer en särskild uppföljning att göras för att få kunskap om hur snabbt nya vargar etablerar revir i dessa områden. Uppföljning av dödlighet, migration och tillväxt görs årligen av det Skandinaviska Vargforskningsprojektet, Skandulv. Erfarenheter ifrån jakten kommer även att analyseras och utbytas inom hela det mellersta rovdjursförvaltningsområdet. Genomförandet av licensjakten utvärderades genom dialog med besiktningspersonalen, Naturvårdsverket, andra länsstyrelser samt jaktledare och jägare som deltog i jakten.

Selektiv jakt

Länsstyrelsen bedömer att licensjakt i enlighet med detta beslut är selektiv både ur ett nationellt såväl som ur ett regionalt perspektiv. Licensjakten begränsas till de områden där vargstammens påverkan på socioekonomiska förhållanden och tamdjurshållning är som störst och till specifika jaktområden baserat på kunskap om de revir som finns där.

Inom varje län görs en regional bedömning utifrån den regionala förvaltningsplanen av hur jakten ska riktas för att bäst uppnå syftet med jakten. Länsstyrelsen i Värmlands län har pekat ut revir där licensjakt får bedrivas utifrån Viltförvaltningsdelegationens övergripande riktlinjer för licensjakt. Det innebär att revir har pekats ut utifrån skadesituation, genetisk status, påverkan på jakt och lokala koncentrationer.

Vargar lever i familjegrupper i revir som de hävdar mot andra vargar. För att minska tätheten av varg behöver man därmed minska tätheten av vargrevir. Länsstyrelsen bedömer att det därför är mest ändamålsenligt att jakten inriktas mot att upplösa utvalda revir. Till skillnad från att jaga enskilda individer i ett större antal revir kan en jakt som inriktas mot en hel familjegrupp eller revirmarkerande par i ett revir medföra att föryngringar under nästkommande vår uteblir. Vidare kan den valda jakttiden också bidra till att de områden som omfattas av jakt inte återbesätts den säsongen. Dessutom ska jakten i möjligaste mån bedrivas så att ungdjur faller före föräldradjur. En anledning är att årsungar utan föräldradjur kan riskera att utveckla ett oönskat beteende. Vargstammen i Sverige har en kontinuerligt hög tillväxttakt och har efter föregående licensjakt en fortsatt betryggande marginal mot referensvärdet för gynnsam bevarandestatus. Dessa förutsättningar kan enligt den nationella förvaltningsplanen ge ett utrymme för licensjakt som förvaltningsåtgärd i rovdjursförvaltningsområden som uppnått sina miniminivåer. Det innebär att ett län som bedömer att det är motiverat att minska koncentrationen av varg i ett område för att ta socioekonomisk hänsyn, kan använda licensjakt som förvaltningsmetod om förutsättningarna för jakten i övrigt är uppfyllda.

Länsstyrelserna avser att påbörja sina inventeringar så snart det är möjligt, samt att främst inrikta dessa mot det revir som omfattas av detta beslut. Vidare ska Länsstyrelsen omedelbart avlysa jakten om det framkommer att en genetiskt viktig varg har etablerat sig i det området som omfattas av licensjakten.

Genetisk status

I Sverige finns nu en känd invandrad varg i ett revir. Invandrade vargar är de mest genetiskt värdefulla vargarna och genom tillgängligt inventeringsunderlag finns kunskap om var dessa individer befinner sig. Det är därmed mycket låg sannolikhet för att invandrad varg nu skulle befinna sig i de revir som är aktuella för jakt. Det är även högst osannolikt att ytterligare vargar har kommit till aktuella områden från Ryssland genom både Finland och Sverige.

Inom det utvalda jaktområdet finns enligt "Inventering av varg vintern 2016-2017" (Rovdata och Viltskadecenter, SLU Rapport nr. 1-2017) ingen genetiskt viktig varg, enligt definitionen F1 (en invandrad varg eller första generationens avkomma), eller F2 som härstammar från Galvenhanen. Det utvalda jaktområdet kommer dock att vara prioriterat för inventeringsinsatser inför jaktstart för att minimera risken för att en genetiskt viktig varg finns i området under tiden då jakten bedrivs.

Mot bakgrund av ovanstående gör Länsstyrelsen bedömningen att licensjakten uppfyller kraven på selektivitet.

Annan lämplig lösning

Utöver licensjakt arbetar Länsstyrelsen även i största möjliga utsträckning med andra åtgärder så som ersättningar vid skador, bidrag för förebyggande insatser, skyddsjakt, samråd och information som bidrar till att minska konflikter mellan människa och varg. Licensjakt utgör dock ett nödvändigt komplement för att ytterligare minska risken för socioekonomiska konsekvenser. Detta gäller särskilt i områden med tät förekomst av varg och andra rovdjur. Licensjakt är en strategi för att uppnå målet att minska sådana tätheter. Andra åtgärder för att minska förekomsten av varg i ett område skulle kunna vara flytt eller sterilisering av varg.

Skadorna i länet orsakade av varg varierar från år till år. Med en ökad vargstam ökar också risken för skador och negativa socioekonomiska konsekvenser. Utan licensjakt kommer vargstammen att växa i storlek, vilket på sikt leder till ett ökat behov av skyddsjakt eftersom risken för skador kommer att öka. Detta i sin tur kan leda till höga kostnader för samhället, minskad acceptans, ökad oro och psykisk stress, vilket kan leda till en ökad motsättning mellan länsstyrelsen förvaltning och ortsbefolkningen som följd.

Skyddsjakt

Ett alternativ till licensjakt på varg, för att motverka skador, är skyddsjakt. Länsstyrelsen gör dock bedömningen att skyddsjakt inte är ett lämpligt alternativ till licensjakt. Skyddsjakt innebär att problematiska individer avlägsnas snabbt och effektivt. Ofta involveras ett fåtal personer och det tillämpas metoder som vid licensjakt inte är tillåtna. De fällda djuren omhändertas vanligtvis av myndigheterna och rovdjuren får en sorts karaktär av skadedjur. Att genomföra ett stort antal skyddsjakter med populationsreglerande effekt skulle vara mycket resurskrävande och kostsamt och är därmed inte en lämplig lösning för att hålla stammen på en nivå som motsvarar länets uppsatta förvaltningsnivå.

Andra lämpliga lösningar som provas i samband med skador är exempelvis skrämsel av olika slag, och stängsling. Skrämsel är en åtgärd som ofta har en kort eller begränsad effekt på vargar som orsakar skador. Stängsling är ofta effektivare, men trots att stängsling använts som förebyggande åtgärd under många år har inte detta lett till minskade skador på länsnivå. Sådana insatser

bedöms heller inte möjliga att genomföra på en skala som omfattar ett helt län eller en hel vargpopulation och på lång sikt.

Flytt av varg

Vargar kan förflytta sig över mycket långa sträckor under kort tid. Erfarenheter visar att det finns en stor sannolikhet för att flyttade vargar återkommer till området där de infångades. En flytt medför dessutom en hög grad av stress för det fångade och flyttade djuret, som måste sövas. Enbart sövningen är en både riskabel och ingripande åtgärd för vargen. Flytt av varg är också en personalintensiv åtgärd som är förenad med mycket höga kostnader. Naturvårdsverket uppskattar att kostnaden för flytt av en varg vid ett tillfälle uppgår till cirka 500 000 kr. En flytt av det antal vargar som omfattas av detta beslut skulle därför innebära orimliga kostnader.

Sterilisering av varg

Även sterilisering av varghonor kräver att aktuell varg sövs, och efter ingreppet krävs en viss läkprocess som är svår att övervaka. Det är således en mycket personalintensiv åtgärd som även den är förenad med höga kostnader. Sterilisering är enligt Länsstyrelsens mening inte lämplig att utföra på ett vilt djur då den utsätter djuret för onödigt lidande.

Slutsatser

Ovan nämnda förvaltningsstrategier är enligt Länsstyrelsens mening endast realistiska alternativ för att uppnå samma syfte som licensjakt. Alternativen är olämpliga i förhållande till såväl kostnader, tidsaspekt och personalresurser som risken för onödigt lidande. Det kan ifrågasättas om de ens är praktiskt möjliga att genomföra för det antal vargar som nu är i fråga för uttag genom licensjakt.

Länsstyrelsen bedömer mot bakgrund av ovanstående att det inte finns någon annan lämplig lösning för att minska vargstammens påverkan på socioekonomiska förhållanden samt på tamdjurshållningen i det utvalda reviret än att bedriva licensjakt efter varg.

Sammanfattning

För att minska socioekonomisk påverkan samt underlätta tamdjurshållning finns ingen annan lämplig lösning än licensjakt som syftar till att reducera det totala antalet revir. Den svenska vargstammen har uppnått gynnsam bevarandestatus. En selektiv och strängt kontrollerad jakt av denna omfattning äventyrar inte upprätthållandet av denna. Aktuell beskattning är av begränsad omfattning och lämplig utifrån såväl målsättningen med jakten som stammens storlek. Den licensjakt som beslutas av Länsstyrelsen innebär inte att antalet föryngringar i Sverige understiger det beslutade nationella referensvärdet gällande gynnsam bevarandestatus för varg. Länsstyrelsen har samordnat beslutet med Länsstyrelserna i mellersta rovdjursförvaltningsområdet. Beslutet är också i enlighet med LCIE:s riktlinjer om förvaltning av stora rovdjur på populationsnivå.

Länsstyrelsen beslutar därför om licensjakt efter varg i enlighet med de villkor som framgår av detta beslut.

Upplysningar

Söka efter spår

Då vargars revir ur ett jaktligt perspektiv är mycket stora anser Länsstyrelsen att det är nödvändigt att medge undantag från jaktlagens förbud mot att använda motorfordon i samband med jakt för att möjliggöra att på befintligt vägnät söka efter vargspår.

Hantering av fälld varg

Forskningen och förvaltningen har ett behov av kunskap från obduktioner av fällda vargar och av vargdelar i vetenskapliga referenssamlingar. Länsstyrelsen har därför villkorat att den flådda djurkroppen ska tillfalla staten. Varg som faller på en mark där vargjakt inte får ske tillfaller staten enligt 33 § jaktförordningen (1987:905). Naturvårdsverket ska enligt 38 § jaktförordningen (1987:905) bestämma hur omhändertagna djur ska hanteras.

Straffbestämmelser

Jakt som bedrivs mot givna villkor sker utan stöd i beslutet och i strid med fredningsbestämmelserna i 3 § jaktlagen (1987:259). Straffbestämmelser för jaktbrott och grovt jaktbrott finns i 43 och 44 §§ jaktlagen.

Kungörelsedelgivning

Länsstyrelsen beslutar att delgivning av detta beslut ska ske genom kungörelsedelgivning. Beslutet fattas med stöd av 49 § delgivningslagen (2010:1932). Meddelande om beslutets huvudsakliga innehåll samt om var och när det hålls tillgängligt införs inom 10 dagar i Post och inrikes tidningar. Beslutet finns under överklagandetiden tillgängligt hos Länsstyrelsen i Värmlands län, Våxnäsgatan 5, Karlstad samt på Länsstyrelsens hemsida www.lansstyrelsen.se/varmland.

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga 1.

De som deltagit i beslutet

Beslutet har fattats av landshövding [REDACTED] med rovdjursansvarig vilthandläggare [REDACTED] som föredragande. I den slutliga handläggningen har också Länsråd [REDACTED], verksamhetschef [REDACTED], enhetschef [REDACTED] och vilthandläggare [REDACTED] deltagit.

Bilagor:

1. Hur man överklagar
2. Karta över jaktområdet
3. Telefonnummer för anmälan av jaktledare samt anmälan om fälld eller påskjuten varg
4. Besiktningsprotokoll, Registrering av fälld/påskjuten varg
5. Besiktningsprotokoll, Besiktning, provtagning och märkning av fälld varg
6. Besiktningsprotokoll, Platsundersökning och eftersök

Besiktningsprotokollen finns att hämta på <http://www.sva.se/djurhalsa/vilda-djur/stora-rovdjur/dropbox>

Kopia till:

Värmlands läns Viltförvaltningsdelegation

Mellersta rovdjursförvaltningsområdet

Bilaga 1

Du kan överklaga beslutet

Om du inte är nöjd med Länsstyrelsens beslut, kan du **skriftligen** överklaga beslutet hos förvaltningsrätten. **Observera att du ska skicka eller lämna överklagandet till Länsstyrelsen i Värmlands län, 651 86 Karlstad. Du kan även skicka in överklagandet via e-post till varmland@lansstyrelsen.se.** Det ska du göra därför att Länsstyrelsen måste pröva om överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare till förvaltningsrätten.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till Länsstyrelsen **senast den 2 november 2017**. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be om att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas eller inte.

Om någon annan part överklagar beslutet, till exempel en kommun eller annan myndighet, är tiden **tre veckor från det datum som står på beslutet**.

Ditt överklagande ska innehålla:

- vilket beslut som överklagas, beslutets datum och diarienummer
- hur du vill att beslutet ska ändras
- varför du anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt

Skriv också följande uppgifter, om du inte tidigare lämnat dem:

- personnummer
- adress till bostaden
- telefonnummer där du kan nås
- eventuellt övriga uppgifter som behövs för att man ska kunna skicka handlingar till dig

Om du har handlingar eller annat som du anser stöder din uppfattning, bör du skicka med kopior på dessa.

Ombud

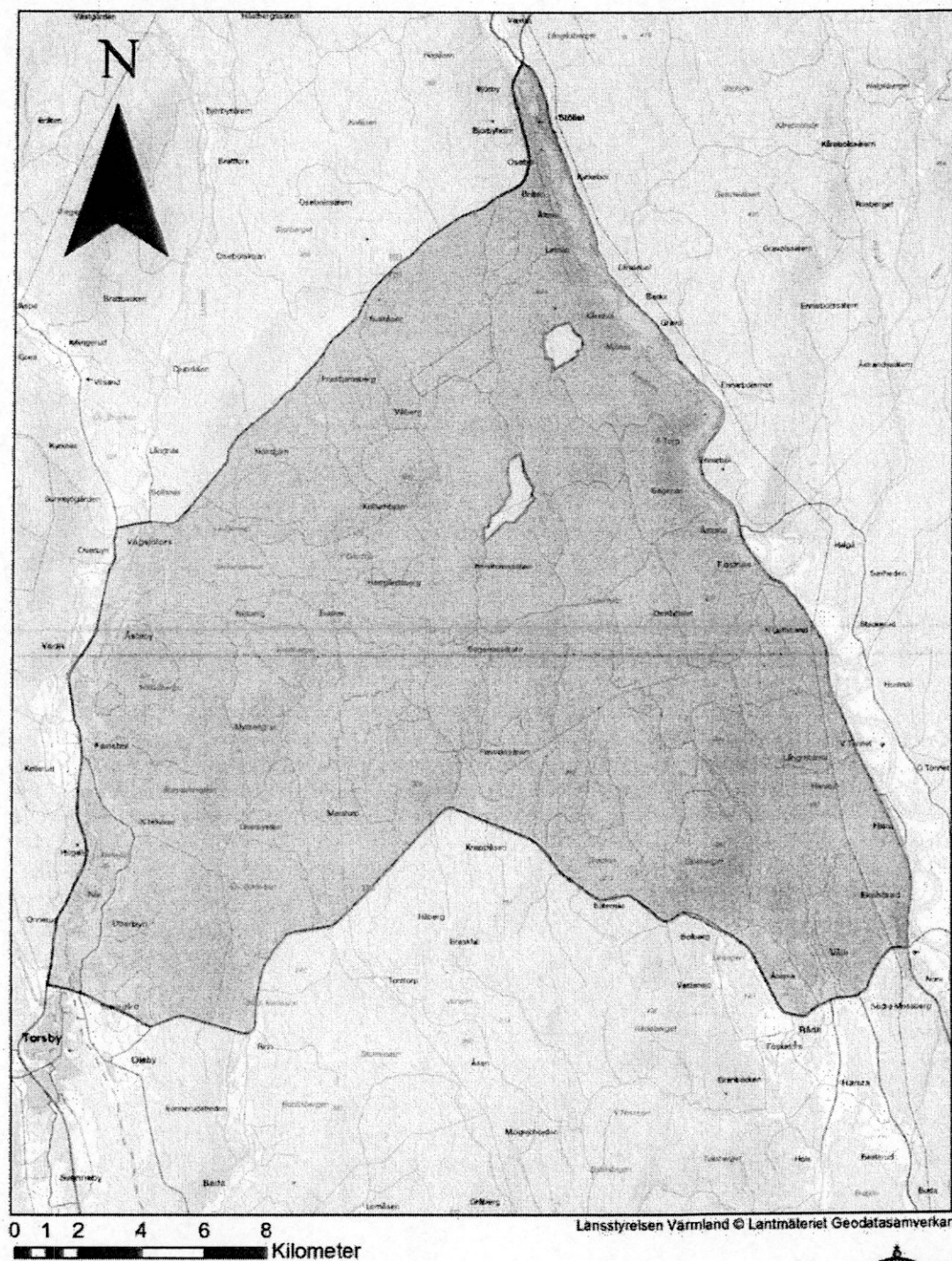
Du har rätt att anlita ett ombud för att sköta överklagandet åt dig. I så fall ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från dig samt uppge sitt namn, adress och telefonnummer.

Ytterligare upplysningar

Behöver du veta mer om hur du ska göra, går det bra att ringa till Länsstyrelsen, telefon 010-224 70 00. Fråga efter den som varit föredragande i beslutet.

Bilaga 2

Karta över jaktområde

Jaktområde för licensjakt på varg

Länstyrelsen
Värmland

Karta: Gränserna utgörs av E45/E16, RV239 och RV62. Två naturreservat (Vimyrens och Titjärnsskogens naturreservat) där jakt efter varg inte är tillåtet har märkts ut på kartan. Det kan finnas andra reservat inom området där jakt inte är tillåtet och det är upp till jaktledaren att ha koll på vilka regler som gäller där man jagar.

Bilaga 3

Lathund till stöd för jaktledare under pågående jakt

Innan ni påbörjar jakten:

- Du ska vara anmäld som jaktledare både hos Naturvårdsverket och Länsstyrelsen, samt vara väl införstådd med alla villkor i beslutet (detta är en kort sammanfattning av det som kan vara bra att ha med sig under pågående jakt).
- Se till att alla jägare är införstådda med villkoren för jakten och var jakt får bedrivas.
- Ha namn, adress och telefonnummer på skyttarna tillgängligt för att underlätta rapportering av påskjuten/fälld varg.

Återstående tilldelning:

- Lyssna av telefonsvarare minst en gång i timmen för att kontrollera återstående tilldelning: **010-224 71 60**. Det räcker inte att vara ansluten till sms-tjänsten.

Vid påskjuten eller fälld varg:

- Skytten ska anmäla påskjuten eller fälld varg till Länsstyrelsen utan dröjsmål på **010-224 76 05**.
- Följande uppgifter ska uppges vid anmälan:
 - Skyttens och jaktledarens namn, adress och telefonnummer
 - Datum och klockslag för skottillfället
 - Koordinater eller detaljerad platsangivelse för skott- och fallplats.
 - Djurets kön

Påskjuten varg: eftersök och dokumentation

- Anmäl direkt till Länsstyrelsen. Endast eftersök efter det påskjutna djuret får bedrivas tills Länsstyrelsen meddelar att jakten kan återupptas.
- Skytten och jaktledaren ansvarar för platsundersökning och eftersök (se villkor i beslutet).
- Länsstyrelsen ska kunna besikta skottplats, var rädd om spår på platsen och eventuellt blod, hår spillning eller urin.

Hundanvändning

- Högst 2-3 hundar som förföljer samma varg bör användas samtidigt.
- Eftersökshund ska kunna finnas på platsen inom högst två timmar från påskjutningen.

OBS! Kontakta alltid Länsstyrelsen om:

- Ni hittar spår av vargar som gått in i jaktområdet utifrån. Ni måste få klartecken från Länsstyrelsen innan ni får påbörja jakt i det området, då jaktområdet kan behöva justeras åt något håll för att omfatta rätt vargar.
- Det finns indikationer på att det finns fler eller färre än 6 vargar inom jaktområdet.

REGISTRERING AV FÄLLD VARG

1. Ifylld blankett lämnas till länsstyrelsens besiktningsman som registrerar relevanta uppgifter i Rovbase
2. Besiktningsmannen sänder kopia till SVA tillsammans med kropp och prover.

DATUM	Datum då vargen fälldes							År	Månad	Dag	Klockslag	Tim	Min	Länsstyrelsens id-nr		
FÄLLD MED STÖD AV	☐ Licensjakt ☐ Myndighetsbeslut							☐ Annat, ange vilket: _____							Rovbase ID	
	Djur som fälls med stöd av 40 b § JF, 8 § JL och 24 kap BrB ska anmälas till polismyndigheten och det är polisen och inte länsstyrelsen, som har ansvar för dokumentation och hantering av dessa djur. Detsamma gäller trafikdödat djur och djur som påträffas dött (fallvilt).															
ANMÄLAN	Tidpunkt då vargen anmäldes							År	Månad	Dag	Klockslag	Tim	Min	Anmäl till		
SKYT	Namn					Telefon			Mobiltelefon							
	Adress					Postnr			Postadress							
	e-postadress					Land om annat än Sverige										
JAKTLEDARE	Namn					Telefon			Mobiltelefon							
	Adress					Postnr			Postadress							
PLATS	Skottplats (ange namn som finns på karta 1:100 000)										Kommun					
	Län										Vargrevir					
	Skottplats Koordinater Rikets nät (RT 90) ↑ _____ → _____										Om skott- & fältpunkt är olika, ange koordinater för båda: ↑ _____ → _____					
JAKTSÄTT m.m. (flera x kan anges)	Riktad vargjakt		Annan jaktform (ange vilken)		Drevkudja		Påsskydd									
	☐		☐		☐		☐									
	Skjuten från postställe		Skjuten vid gåsmygskott		Hund använd		Antal hundar									
	☐		☐		☐		☐									
Antal deltagande jägare		Antal avlossade skott		Antal vargar i säten då jakt inledes												
☐		☐		☐												
MÄRKT DJUR	☐ Tätuerad på insidan av läpparna - ange nr							☐ Öronmärkte V/H öra ange färg och nr							☐ Radiotalsband ange nr	
KÖN OCH ALDER	Hane ♂		Honka ♀		0-1 år (årsunge)		1-2 år		Äldre än 2 år		Uppskattad ålder					
☐		☐		☐		☐		☐		☐						
VIKTER (vägda)	Totalvikt (kg) (inte fädd)					Fädd kropp (skroff) med huvud (kg)					Skinn med dynor och klospår (kg)					
MÄTT, VIKTER OCH PROVER TAS INTE OM HELA VARGEN TILLFALLER STATEN																
MÄTT																
1. Bröstomfång	cm															
2. Kroppslängd	cm															
3. Skulderlängd	cm															
4. Tailslängd	cm															
5. Framben	cm															
6. Bakben	cm															
7. Framfotens ben	cm															
8. Bakfotens ben	cm															
9. Största spene H x B	cm															
10. Testiklar	L x B															
	x mm x mm															

MÄTTHJÄLP

Mät på ofädd varg. Använd plastmåttband samt lämplig våg. Vägda vikter anges i kg med minst en decimal.

[illegible]

BESIKTNING, PROVTAGNING OCH MÄRKNING AV FÄLLD VARG											
1. Blanketten fylls i av länsstyrelsens besiktningsman som registrerar relevanta uppgifter i Rovbase.											
2. Besiktningsmannen sänder kopia till SVA tillsammans med kropp och prover.											
DATUM	Besiktningsdatum och klockslag			År	Månad	Dag	Klockslag	Tim	Min	Länsstyrelsens id-nr	
ANMÄLAN	Besiktningsmannen fick kännedom om fälld varg			År	Månad	Dag	Klockslag	Tim	Min	Från vem	
BESIKTNING AV	Hekropp (ofädd)		Skinn med dynor och klokaplar		Kropp med skalle		Skottplats		Fällplats		
BESIKTNING VAR	På skottplatsen/fällplatsen		Bakspårning gjord (0,5-1 km)		På annan plats. Ange var:						
KONTROLL AV LAMNADE UPPGIFTER	Skyttepersonuppgifter		Jaktsätt		Platsangivelser		Djurets ev. märkning				
	Djurets kön		Djurets ålder		Djurets vikt		Eventuella rättelser/kompletter. skrivs under anmärkning nedan				
SKJUT- AVSTÅND OCH AVLOSSADE SKOTT	Skjutavstånd. Avstånd mellan skytt och varg, då djuret påsköts med första skottet?						Hur reagerade vargen?		Stod still	Gick i normal takt	Sprang
	Hur många skott avlossades mot vargen?						Användes stöd vid första skottet?		Ja	Nej	
NOTERA SYNLIGA SKADOR	☐ Färska skador ☐ Skabbbangripen (ange också var) ☐ Äldre skador ☐ Inga synliga skador										
FOTODOKU- MENTATION	Hela vargen		Klor och tassar		Skottplats		Fällplats		Inga foton tagna		
PROVER	Kropp inkl. skalle, svanskotor och täben				Vid hane också penis och testiklar			Kropp sänt till SVA (ange datum)			
	☐ Besiktningsmannens referensprov (hud ca 1x4 cm)				Referensprov sänt till SVA (ange datum)						
ANMÄRKNING											
IDENTIFIERING	Rovbase ID				Nr på eventuellt CITES-tillstånd						
EV. TIDIGARE MÄRKNING	Ange mikrochipnr				Skanning av kropp efter ev. tidigare mikrochip (ange placering)				☐ Ej kontrollerad		
MÄRKNING VID BESIKTNING	Skinn - mikrochipnr				☐ Nymärkning med synligt mikrochip (ange placering – om annat än fäst till)						
VARG- SKINNETS ÄGARE	Namn				Personnummer			Telefon			
	Adress				Postnr			Postadress			
	e-postadress				Land om annat än Sverige						
BESIKTNING OCH MÄRKNING UTFÖRD AV	Besiktningsman				Mobiltelefon			Länsstyrelse			
	Underskrift				e-postadress						

KOMPLETTERANDE MÄRKNING AV FÄLLD VARG

1. Blanketten fylls i av den som utför märkningen och originalet sändes till Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm.

2. Kopia behålls av ägaren

KOMPLETTERANDE MÄRKNING	Chipnr. vid kompletterande märkning	Synligt mikrochip ☐	Dolt mikrochip ☐	Eventuell streckkod
	Ange vilken del av djuret som är märkt _____			
	Placering av mikrochip _____			
ÄGARE AV DEL AV DÖD VARG	Namn		Personnummer	Telefon
	Adress		Postnr	Postadress
	e-postadress		Land om annat än Sverige	
ANMÄRKNING	_____			

MÄRKNING UTFÖRD AV	Datum	Märkning utförd av (ange myndighet)		
	Underskrift	Namnförtydligande		

KOMPLETTERANDE MÄRKNING AV FÄLLD VARG

1. Blanketten fylls i av den som utför märkningen och originalet sändes till Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm.

2. Kopia behålls av ägaren

KOMPLETTERANDE MÄRKNING	Chipnr. vid kompletterande märkning	Synligt mikrochip ☐	Dolt mikrochip ☐	Eventuell streckkod
	Ange vilken del av djuret som är märkt _____			
	Placering av mikrochip _____			
ÄGARE AV DEL AV DÖD VARG	Namn		Personnummer	Telefon
	Adress		Postnr	Postadress
	e-postadress		Land om annat än Sverige	
ANMÄRKNING	_____			

MÄRKNING UTFÖRD AV	Datum	Märkning utförd av (ange myndighet)		
	Underskrift	Namnförtydligande		

PÅSKJUTEN VARG - PLATSUNDERSÖKNING OCH EFTERSÖK

1. Ifylls av länsstyrelsens besiktningsman tillsammans med skytt och jaktledare då varg påskjuts, men inte påträffats dött eller avlivats på skottplatsen. Blanketten ifylls även vid skydds jakt. Relevanta uppgifter registreras av besiktningsmannen i Rovbase.

2. Kopia sänds till SVA oberoende av om prover insamlats eller ej.

DATUM	Datum då varg påsköts			År	Månad	Dag	Klockslag	Tim	Min	Länsstyrelsens ID-nr
ANMÄLAN	Tidpunkt då påskjutningen anmälades			År	Månad	Dag	Klockslag	Tim	Min	Anmäl till
PÅSKJUTEN MED STÖD AV	☐ Licensjakt myndighetsbeslut ☐ Annat, ange vilket?									
PLATSUNDERSÖKNING OCH EFTERSÖK	☐ Bara platsundersökning ☐ Platsundersökning och eftersök									
SKYTT	Namn						Telefon		Mobiltelefon	
	Adress						Postnr		Postadress	
	e-postadress						Land om annat än Sverige			
JAKTLEDARE	Namn						Telefon		Mobiltelefon	
	Adress						Postnr		Postadress	
PLATS OCH AVLOSSADE SKOTT	Skottplats (ange namn som finns på karta 1:100 000)						Detaljerad karta över platsundersökning och eftersök ska bifogas		Koordinater Rikets nät (RT90)	
	Jaktområde (vid licensjakt)						Län		Kommun	
	Skjutavstånd. Avstånd mellan skytt och varg då vargen påsköts med första skott?						m		Hur reglerade vargen?	
							Stod still		Gick i normal takt	
							Sparng			
	Hur många skott avlossades mot vargen?						Användes stöd vid första skottet?		Ja	
							Nej			
	Ange var skottet sköts troligtvis träffade?						Skott 1		Skott 2	
							Skott 3			
	Tecknade vargen för träff efter skottet?						Ja		Nej	
						Ja		Nej		
PLATSUNDERSÖKNING OCH EFTERSÖK	Klockslag då eftersöket startade						Tim		Min	
	Klockslag då eftersöket avslutades						Tim		Min	
	Eftersöksjägarens namn						Telefon		Mobiltelefon	
	Användes hund vid eftersöket?						Ja		Nej	
	Tillhörde hund och hundförare det egna jaktlaget?						Ja		Nej	
	Ange hundens och om flera hundar använts - ange ordningsföljd						Hund 1		Hund 2	
							Hund 3			
	☐ Enbart löshund ☐ Enbart spårhund ☐ Spårhund och löshund									
	Var eftersökskeppaget utbildat/ testat på rovdjur?						Ja		Nej	
							Ja		Nej	
PROV	Lämnade vargen synligt blodspår då den lämnade skottplatsen?						Ja		Nej	
							Ja		Nej	
	Hur långt kunde vargen spåras från skottplats till sista vargspår? Bifoga ev. GPS-olingat						m			
	Har avlossade kulor återlämnats? Ange antal och var.									
RESULTAT ELLER BEDÖMNING AV VARGENS SKADOR	Har provmaterial från det påskjutna vargen insamlats?						Ja		Nej	
							Ja		Nej	
UNDERSKRIFTER	Har provmaterial överlämnats till besiktningsmannen?						Ja		Nej	
	Insamlade prover sändes snarast till SVA (ange datum)						År		Månad	
							Dag			
UNDERSKRIFTER	Eftersök har genomförts till dess						Vargen påträffats dött		Vargen påträffats skadad och avlivats	
							Vargen har inte anträffats			
	Jaktledarens bedömning av vargens skador då djuret inte påträffats dött eller avlivats?						Vargen är oskadad		Vargen är lätt skadad	
						Vargen är allvarigt skadad				
Det är krav på att grunden för jaktledarens bedömning ovan utförligt ska motiveras på sidan 2										
Besiktningsman						Jaktledare				
Namnförtydligande						Namnförtydligande				

**KOMPLET-
TIERANDE
INFORMATION**

HUR MAN ÖVERKLAGAR - PRÖVNINGSTILLSTÅND

Den som vill överklaga förvaltningsrättens beslut ska skriva till Kammarrätten i Sundsvall.

Skrivelsen ska dock skickas eller lämnas till förvaltningsrätten.

För att kammarrätten ska kunna ta upp Ert överklagande måste Er skrivelse ha kommit in till förvaltningsrätten **inom tre veckor** från den dag då Ni fick del av domen/beslutet. Om beslutet har meddelats vid en muntlig förhandling, eller det vid en sådan förhandling har angetts när beslutet kommer att meddelas, ska dock överklagandet ha kommit in inom tre veckor från den dag domstolens beslut meddelades. Om sista dagen för överklagande infaller på lördag, söndag eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton räcker det att besvärshandlingen kommer in nästa vardag.

Om klaganden är en part som företräder det allmänna, ska överklagandet alltid ha kommit in inom tre veckor från den dag beslut meddelades.

För att ett överklagande ska kunna tas upp i kammarrätten fordras att **prövningstillstånd** meddelas. Kammarrätten lämnar prövningstillstånd om

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som förvaltningsrätten har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som förvaltningsrätten har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står förvaltningsrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till kammarrätten varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla

1. Klagandens person-/organisationsnummer, postadress, e-postadress och telefonnummer till bostaden och mobiltelefon. Adress och telefonnummer till klagandens arbetsplats ska också anges samt eventuell annan adress där klaganden kan nås för delgivning. Om dessa uppgifter har lämnats tidigare i målet – och om de fortfarande är aktuella – behöver de inte uppges igen. Om klaganden anlitar ombud, ska ombudets namn, postadress, e-postadress, telefonnummer till arbetsplatsen och mobiltelefonnummer anges. Om någon person- eller adressuppgift ändras, ska ändringen utan dröjsmål anmälas till kammarrätten.
2. den dom/beslut som överklagas med uppgift om förvaltningsrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet,
3. de skäl som klaganden anger till stöd för en begäran om prövningstillstånd,
4. den ändring av förvaltningsrättens dom/beslut som klaganden vill få till stånd,
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.

Adressen till förvaltningsrätten framgår av domen/beslutet.